

TÜRKMENISTANYŇ YLYMLAR AKADEMIÝASY
MILLI GOLÝAZMALAR INSTITUTY

NURMUHAMMET ANDALYP
GOŞGULAR

Aşgabat «MGI» 2010

Nurmuhammet Andalyp. Goşgular. A.: Türkmenistanyň Ylymlar Akademiýasynyň Milli golýazmalar instituty, 2010, 128 sah.

Çapa taýýarlan

Dil-edebiyat ylymlarynyň doktory **Annagurban Aşyrow**

Türkmenistanyň Hormatly Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow türkmen halkynyň milli mirasyny, akyldarlarymyzyň we şahyrlarymyzyň ylmy we edebi döredijiligini ylmy esasynda öwrenmeklige we wagyz etmeklige aýratyn ähmiýet berýär. Täze Galkynyşlar we beýik özgertmeler zamanamyzda halkymyzyň milli gymmatlyklaryna buýsanmak, geçmiş söz sungatyna we edebiyatyna sarpa goýmak, edeplilik we ahlaklylyk ýaly duýgy-düşünjelerini kämilleşdirmekde Andalybyň ajaýyp şygrylary uly ähmiýete eýedir. Andalybyň bu goşgular ýygyndysyna şahyryň ynsanperwerligi ündeýän naýbaşy şygrylary, gazallary we tahmyslary girizildi. Ýygindy golýazma çeşmeleriniň esasynda taýýarlanyldy.

Kitap giň okyjylar köpçüligine niýetlenilýär.

TDKP №208

KBK 84.Tür1

© Nurmuhammet Andalyp, Goşgular. 2010 ý.

© Milli golýazmalar instituty, 2010 ý.

NURMUHAMMET ANDALYP

XVII-XVIII asyrlar türkmen nusgawy edebiýatynyň görnükli wekileriniň biri-de Nurmuhamet Andalypdyr. Ol, takmynan, 1660-njy ýylda Köneürgenjiň Garamazy obasynda Seýidahmet ussanyň maşgalasynda eneden doglup, takmynan, 1740-njy ýylda aradan çykýar. Andalyp başlangyç bilimi öz obalarynda alýar. «Ýusup-Züleýha» dessanynda özi barada şeýle maglumat berýär:

Ismim idi Nurmuhamet Garyp,
Sözde tahallusym erer Andalyp.
Şährimiz Ürgenç, welaýat idi,
Hanymyz Şirgazy hemaýat idi.
Asly mekanym ki Garamazydyr,
Adama eşretde gyş-u ýazydyr.

Andalyp «Leýli–Mejnun», «Ýusup–Züleýha», «Baba Röwşen», «Zeýnelarap» dessanlaryny, «Oguznama», «Nesimi», «Sagdy Wakgas», «Kyssaýy Pyrgun» poemalaryny döredýär. Andalpyň lirikasy, esasan, yşky temada. Olar göwün göteriji hyjuwa ýugrulan. Mysal üçin, şahyryň «Ne ajaýyp, ne kyýamat» atly müseddesi boýdan-başa ruhy joşguna ýugrulan.

– Külbäme gadam goýsaň, öper men aýagyňdan,
Gäh gabgaby-saf-u, gäh simin sakagyňdan,
Öldürmäge näwuk çykarypdyr sagdagyňdan,
Gurbanyň olam göz üze badam gabagyňdan,
Şerbet eziler ýahýyl-yzam dodagyňdan,
Beh-beh, ne gözel sen, ne ajaýyp, ne kyýamat.

Goşgynyň her bendiniň ahyrynda gelýän «beh-beh» diýen ümlük bolsa şygry diňe bir sapaga düzmän, eýsem oňa özboluşly öwüşgin berýär.

Andalpyň lirikasynyň aglaba bölegi takmyslardan ybarat. Tahmys ýazmak öňki şahyryň pikirini gaýtalamak, onuň taýýar şygry galypyny, ölçegini, rifmasyny ulanmak bolman, özüniň beýik şahyrlar hatarynda durup bilýanligini görkezmekdir. Bu formanyň iň kyn ýeri tahmys ýazanyň öňki şahyr bilen öz pikirini birleşdirmeginden, täze meňzetmeler, deňeşdirmeler gözlemeginden, öňki şahyryň eseriniň mazmunyny giňeldip, çeperçiligini utgaşdyrmakdan ybaratdyr. Tahmys ýazylýan gazalyň her bir beýdinde gutarnykly bir pikir aýdylýar, tahmys ýazýan şahyr bolsa ony has giňeltmeli, oňa täzeçe mazmun girizmeli, täze pikir ýöretmeli.

Andalyp türkmen edebiýat äleminiň öçmejek ýyldyzlarynyň biridir.

Annagurban AŞYROW,
dil-edebiýat ylmlarynyň doktory

GAZALLAR

ÇENDAN-ÇENDAN¹

Geldi ol serwi-sehi nâz ile handan-handan,
Aldy köňlümü nowazyş bile çendan-çendan.

Şükri-lilla ki gözüm düşdi kuýaş dek ýüzüne,
Muntazyr bolmuş idim ýoluda çendan-çendan.

Jismime salmak üçin işwe bile tap üze tap,
Sünbülün gül ýüzüne eýledi piçan-piçan.

Galdylar seýr kylarda ýüz-u, lagly-lebine,
Gül bakyp, gunça açyp agzyny haýran-haýran.

Andalyb-a, kylawer wasl gününüň şükürin,
Galmagaý sen ýene hijranyda nalan-nalan.

NE BELA HUP²

Eý reşki-peri, mähri-jemalyň ne bela hup,
Weý niluferi dek goşa halyň ne bela hup.

Pikriňde bolup, gözlerime jilwe nemaýan,
Her sagady-her lahza hyýalyň ne bela hup.

Laglyň gamydan taşlady Hydyr aby-haýatyn,
Köwser suwy dek safy-zulalyň ne bela hup.

Eý hüýr, ýüzüňniň biri aý, birisi gün dek,
Bu aý-u kuýaş üzre hilalyň ne bela hup.

Başdan aýagyňdyr açylan gülşeni-huby,
Ser tä begadam täze nahalyň ne bela hup.

Öldürse gözüň, iki lebiň leýk berer jan,
Janbagşlygyň hub-u, kytalyň ne bela hup.

Baksam ýüzüne Andalyp asa ajap ermes,
Pyrkatzede bolanga wysalyň ne bela hup.

¹ Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Milli golýazmalar instituty. 1114-nji bukja. (Mundan beýläk – MGI diýler).

² Özbekistan respublikasynyň YA-nyň Gündogary öwreniş instituty. 1154, 6973-nji bukjalar.

JEBRI-JEPAGA³

Könlümi berdim bir biwepaga,
Köydi ýüregim jebri-jepaga.

Eý näzeninim, maňa rehim kyl,
Galdym sen diýip, sansyz belaga.

Bimary-yşkyň boldum, neter men,
Ne çäre eýleý jebri-jepaga.

Peýkanyň oky degdi ýürege,
Barmy dowalar uşbu ýaraga.

Dünýäde çekdim men ahy-hasrat,
Sabyr kylawer uşbu jepaga.

Zalym rakypylar bigäne kyldy,
Eýle tarahhum men binowaga.

.....⁴
Kylsaň jepalar ýyglap Hudaga,

Andalyp sen diýp, geçer jahandan,
Kylgyl enaýat muflis gedaga.

REŞKI-PERIZADY⁵

Hyraman kamaty näzik, nahaly-serwi-azady,
Gül endamy – melaýyk, suraty – reşki-perizady.

Wysaly-bezmide uşşaklarny kämiýap eýläp,
Weliken eýlemez hergiz, meni – azadany ýady.

Öçürdim aryzy-hijranyda aý-u kuýaş şemin,
Çekip bir ahy muňlyg, eýledim ýer-gögi berbady.

Çekip müjgäniden hanjar, sürüp meýdan era aşkar,
Tenim riş etdi ol kapyr, ajap birehmi-jellady.

Hilaly ebru musaffa çü näzik tebgý-şiringöý,
Peri talgat, semen nikhet, lebi gant, özi gannady.

Ne taň köýünde hara-maňa, bolsa tiken bester,
Kylar men hasrat otyga ýanyp her gije perýady.

³ MGI. 443^F-nji bukja. Goşgyny Gurbanguly Orazberdi şahyryň dilinden ýazyp alan Ata Begjan ogly. Nebitdag raýon, Akguýy obasy;

⁴ Bu setir golýazmada galdyrylypdyr.

⁵ Özbekistan respublikasynyň YA-nyň Gündogary öwreniş instituty, 1103, 2032-nji bukjalar.

Ýüz-u-kaddy semensa kâkiliniň sadkasy eýläp,
Güli-sünbül bile serwi-çemenni kyldy azady.

Aýakyga düşüp, başyndan öwrülsem, ajap ermes,
Nowazyşlar kylyp, kylmyş bozuk köňlümi abady.

Zehi kâkil, zehi kamat, zehi bir işwe jady göz,
Zehi haly, zehi gabgap, zehi husny-Hudadady.

Jemaly nagşy Çyn suratgeri saldy tahýýura,
Ki haýran galdy pany reşk otyga ýandy bizady.

Nesimi-ism her beýt ibtidasydan geler, emma,
Gerekdir Andalyb-a, at çykarmaklykda ussady.

BOLDY ANDALYP⁶

Daş era eýläý watan, daşwakga boldy Andalyp,
Toprakga bagryn basyp, gurbakga boldy Andalyp.

Bolmasa gurbakga, daşwakga ol nebsi ýaman,
Ne üçin bir öýde daýym ýekke boldy Andalyp.

Bikanagatlyk tutup agzasyndan baly-perin,
Bu ukubet birle tikke-tikke boldy Andalyp.

Dost bolanlar eşitseler ki sowukdan ölenin,
Gülüşiň aýdarlar, ölse, hekke boldy Andalyp.

Bolsa gyş, urmuş gowaga, ýaz bolsa ki ýazylar,
Gäh baýguş boldy, gähi çekge boldy Andalyp.

TAP AÇDY⁷

Bahar eýýamy gözden gunçalar gülşende hap açdy,
Saba meşşatasy sünbülüň zülün ýaýdy, tap açdy.

Görüp sergeşte ahwalyny bezmi-bossan içre,
Tebessümler bilen bilbile güller lagly-nap açdy.

Kerem bilbile eýläp zulmaty-hijr içre galan gün,
Pelek döwri çemeniň her tarapydan aftap açdy.

Şeraby-paýz içip, eşretgähi gülzar era bilbil,
Olup messana gülden nagma düzmek çün rubap açdy.

⁶ Özbekistan respublikasynyň YA-nyň Gündogary öwreniş instituty, 6789-nji bukja.

⁷ Täjigistan respublikasynyň YA-nyň Gündogary öwreniş instituty, 1581-nji bukja.

Diýmăň gül gunçasy güller dem-ä dem bilbilin çarlap,
Harymy-gülşen içre sebz hanydan kitap açdy.

Sunara bilbile zerrin pyýala birle gülşende,
Diýmăňler nesterin leb-ä leb güli-şerap açdy.

Halyl asa özüni ataşy-yşk içre urgan çün,
Biliň, Hak rowzaýy-gülzarydan bilbile bap açdy.

Debistany-çemende tyfl ýaňlyg Andalyby-zar,
Ki bismilla okyban ilde hamradan kitap açdy.

JANANYGA ÝETSE⁸

Ne hoş gündür, musahyplar, kişi jananyga ýetse,
Görüp dürli melamatlar, ahyr dildaryga ýetse.

Çekip renji-muşakgatlar, ki yşk ornunda apatlar,
Görüp ýüz-müň alamatlar, köňül armanyga ýetse.

Pelek ursa oňa şebhun, ýykylsa başyga gerdun,
Görüp yüz derdi-gam efzun, ýene dermanyga ýetse.

Dili-u janym harap olsa ýolunda müň azap olsa,
Ýanyp bagrym kebab olsa, ne arman janyga ýetse.

Melek sima, kaddy zyba, gözi ahu, ýüzi hamra,
Bolup çun Andalyp şeýda, güli-handanyga ýetse.

ÝARYŇ PYRAGY⁹

Istäp ýörür men Şam-u Yragy,
Tapmadym asla ýardan soragy;
Ýandyrdy janym, çoh iştiýagy,
Müşgil ekendir ýaryň pyragy.

Daýym säherler ahy-pygany,
Ýakdy pelegni, çykmary janym,
Hany meniň ol sahypkyranym?
Köýdürdi, dostlar, ýaryň pyragy,

Jany-dilime otlary ýakdy,
Gözlerde ýaşym gan bolup akdy,
Düýdi-ahyny boýnuma dakdy,

⁸ MGI, 1228-nji bukja.

⁹ MGI, 443^F-nji bukja. Goşgyny Gurbanguly Orazberdi şahyryň dilinden ýazyp alan Ata Begjan ogly. Nebitdag raýon, Akguýy obasy;

Köýdürdi, dostlar, ýaryň pyragy.

Ýary soraglap, kaýdan tapar men,
Otly ýürege suwy seper men,
Gam gyljy birle başym çapar men,
Köýdürdi, dostlar, ýaryň pyragy.

Gördüm binägäh gül deý ýüzüňi,
Gara gaşyňy, nerkes gözüňi,
Katga alar men şirin sözüňi,
Köýdürdi, dostlar, ýaryň pyragy.

Jany-jigerler örtenedir, ýar,
Çünki ezelde boldum giriftar,
Köňlüm hemişe yşkynda bimar,
Köýdürdi, dostlar, ýaryň pyragy.

Derde tebibim gaşyma gelmez,
Rehmi geliban halymy sormaz,
Zahmy-dilimi bir kişi görmez,
Köýdürdi, dostlar, ýaryň pyragy.

Nala kylar men şamy-säherler,
Hijriňde boldum imdi galandar,
Humary boldum men saky-Köwser,
Köýdürdi, dostlar, ýaryň pyragy.

Gitdi jenanyň – bar ygtyýarym,
Bolmady hergiz köňlüm mylaýym,
Boldy garaňky iki jahanyň,
Köýdürdi, dostlar, ýaryň pyragy.

Gitdim özümden, ýolunda men har,
Jany-dilimden artykdyr ol ýar,
Köňlüm köýedir, Andalyp efgar,
Köýdürdi dostlar ýaryň pyragy.

OLMUŞAM¹⁰

Bir periweş näzenin ýara giriftar olmuşam,
Gan ýuwdup hijrinde wasly-ýar üçin zar olmuşam.
Men özümden, dostlarym, sanmaň habardar olmuşam,
Bu jydalyk derdiden diwana kerdar olmuşam,
Hasraty-enduh ile ryswaýy-bazar olmuşam.

Ýüz mugalyç baksa aýrylmaz tenim bimardan,
Çekmişem ýüz derdi elest bezmide bir ýardan,
Dembe-dem ölmekge ýetgeç dil açyp naçardan,

¹⁰Täjigistan respublikasynyň YA-nyň Gündogary öwreniş instituty, 1581-nji bukjalar.

Şikwe kylma eý dil-ä, bu çarhy keçreftardan,
Kysmaty-rozy-ezel bilen giriftar olmuşam.

Şemgiweş başdan çykar her gije düýdi-iştiýak,
Dert ile bir ahy-dil çeksem köýer heftüm rowak
Dur edipdir Ýusubym Ýakup dek menden ýyrak,
Eý ýaranlar aýp kylmaň eýleşem suzy-pyrak,
Dosta zar-u aduwlar elgide har olmuşam.

Esgeri-derd-u bela birle dola mir¹¹,
Bieba meýdan era sürgen semendini delir.
Men kibi jismige her ýandan degip müň zähmi-tir,
Barmydyr älem era gam elgide bolgan ýesir?
Jamy-gamdan içgeli söhbete humar olmuşam.

Basdy Mejnuny şahy-gam leşgeri-enbuh ile,
Boldy Şirin hijride Perhat era bir kuh ile,
Taň imes geçe umydy-ömiri ah-uh ile,
Ötdi dünýäden ýaranlar jümle pür enduh ile
Mahzun aýdar Andalyp, özge gülzar olmuşam.

ÖWRÜLEÝ¹²

Eý şehi-näzik tebigat, gül yüzünden öwrüleý,
Eý kamar ýüzlük, şeker-şirin sözünden öwrüleý.
Hoş galam ol iki gaşy-gunduzyňdan öwrüleý,
Işwe-näz eýläp bakan nerkes gözünden öwrüleý,
Hem yüzünden, hem gözünden, hem özünden öwrüleý.

Bu ne döwletdir, ki didaryň tomaşa eýleşem,
Göýä-ýe ol hezreti Ýusubny söwda eýleşem,
Aý yüzüň gördüm, özümi mesti-şeyda eýleşem,
Yşkyňy, eý nowbaharym, köňlüme ja eýleşem,
Hem başyňdan, hem daşyňdan, hem gaşyňdan öwrüleý.

Tagty-dünýäni gezip, sen deý nigary görmedim,
Sen kibi sahyp-letapet gülgüzary görmedim,
Sen deýin näzik beden çeşmi-humary görmedim,
Dilrubalar içre sen dek şähriýary görmedim,
Hem biliňden, hem eliňden, hem diliňden öwrüleý.

Uýkuda görgeň oşol şahy-jahanyň senmi-sen?
Akly-huşum alan ol gaşy kemanyň senmi-sen?
Köňlüm içre jaý bolgan mähribanyň senmi-sen?
Kamaty tubydan artyk şirin zybanym senmi-sen?

¹¹ Golýazmada bir söz galdyrylypdyr.

¹² MGI. 3, 934, 958-nji bukjalar.

Hem agzyňdan, hem tiliňden, hem sözüňden öwrüley.

Bu muhammesi seniň waspyň bilen kyldym beýan,
Akly-huşum ýetmez seniň waspyňa, eý näzik hyram,
Waspyňy diýsem tükenmez tä bu dem ýowmul-kyýam,
Men garyp janym pida kysam, saňa bolup gulam,
Hem boýuňdan, hem oýuňdan, hem hoýuňdan öwrüley.

Şükri-lilla, sen kibi bir mah lykaga uçradym,
Çün jemaly apytap, gaşy garaga uçradym,
Andalyby-binowadyr men, nowaga uçradym,
Bul ne döwletdir ki sen dek patyşaga uçradym,
Hem gözüňden, hem ýüzüňden, hem özüňden öwrüley.

DILBER¹³

Gurban olam göz üzre badam gabaga, dilber,
Görgeç meni ýapyşdy gamzaň pyçaga, dilber.
Laglyň meýiden içmeý düşdüm aýaga, dilber,
Bolgaý ne nowg halym ýetgeç dowaga, dilber,
Katlym geňeşin eýlär zülpüň gulaga, dilber.

Ömür durur gapyňda, eý mah, ki ýassanar men,
Çyksaň sen hyram eýläp, başyňdan aýlanar men,
Haly-tebah birle ki köýüne ýüzlener men,
Genji-wysalyň istäp, çün mar deý tovlanar men,
Rehm eýle, gözlerimde ganlyg bulaga, dilber.

Şerh eýlesem tükenmez her dem sypaty-husnuň,
Bag içre gül gyzardy, algaç beraty-husnuň,
Agýara hemdem olmuş köp iltipaty-husnuň,
Eý şah, men gedaga ki bermeý zekaty-husnuň,
Bir görsetip özüňi çekdiň gyraga, dilber.

Bakyşyň aryzuwysy kyldy kaddym hamyda,
Halym kibi perişan boldy tenim jeride,
Ganlar ýuwtar hemişe köňlüm lebiň gamyda,
Halyňa ram boldum ki görgeç meni-remide,
Janlar guşuny zülpüň saldy duzaga, dilber.

Şowkuňda eý periweş, diwanydyr bu janym,
Herne günä kylsaň sen jürmanydyr bu janym,
Men hassa binowadan bigänedir bu janym,
Wasl agşamyny tapan efsanadyr bu janym,
Şemgy-jemalyňa bak, bakma çyraga, dilber.

Gül dek ýüzüň gamyda ýok mende sabry-u takat,
Rozy-şeb pyrakyňdan tapmaý zamany rahat,

¹³ Özbekistan respublikasynyň YA-nyň Gündogary öwreniş instituty, 1154-nji bukja.

Sen bolmasaň zamany kylmaz köňül parahat,
Jennet seniň wysalyň, hijriň durur kyýamat,
Sadka bolaý gözünden, gelgil gujaga, dilber.

Sensiz maňa gülüstan göýä ki nary-suzan,
Şowkuňda andalyby salar nowaý-u efgan,
Bilgil husn gadryny, senden öter bu döwran,
Zulmy-sütem bedel kyl, goýma arada hijran,
Sadka bolaý gaşyňdan, gelgil gujaga, dilber.

Ret eýleme gapyňdaan, eý näzenin guluň men,
Tün-gün şikeste hatyr, köňli hazyn guluň men,
Gam derdinden garargan hinduýy-çyn guluň men,
Bazary-yşka giren bir kemterin guluň men,
Men zaryny başyňdan kylgyl sadaga, dilber.

Gül çehraň et nemaýan biçäre Andalyba,
Kylsaň ne boldy gähi nazara Andalyba,
Rehm eýlemezmi sen hiç, awara Andalyba,
Bir jamy doly tutgul meýhara Andalyba,
Näzu-ytaby birle baranda бага dilber.

JYKYR¹⁴

Hoşluk daýhanlara, bir näzenin janan jykyr,
Bolsa suw wagty-ekişde aýlanar çendan jykyr.
Iki ýüz tylla bahasy bolsa hem arzan jykyr,
Güldüräp suwy guýarda öresi lerzan jykyr,
Eşki-silap gözleriden akyzar girýan jykyr.

Her säherler nala eýläp, kyçgyrar şeyda bolup,
Aýlanar ýüz nagma birlen bilbili-göýä bolup,
Kölçe-kölçe ýerlere rehmet suwy derýa bolup,
Rehmetiden gögerer jümle nebadat ja bolup,
Haktagala zikrin aýdar, gijeler efgan jykyr.

Sen gulak goýsaň, ýakar her dembe-dem owazy hoş,
Balaman, dutar, sitardan ýeg erer hem sazy hoş.
Suwy perewan bolsa, hem bolar onda ýazy hoş,
Dembe-dem dökse digir suwy pykyrdap näzi hoş,
Biz kibi uftadalaryň derdine derman jykyr.

Bolsa göýä bir sapar kim aýlanarda joş eder,
Eýesi ýüz müň senalar birle köňlün hoş eder,
Mähriban bolsa Huda kime jykry duş eder,
Kim jykryň lezzetin bilmez kişi medhuş eder,
Der hakykat bilen ile asly-daýhandyr jykyr.

¹⁴ MGI. 160-njy bukja.

Bu jykyra müň-de bir agaç, biliň, derkar erer,
Her biri bir lafz ile zikri-Hudaga zar erer,
Biri Subhan diýr, biri alhamdu-lilla ýar erer,
Aýlanarda gysgany çarhy-pelek dek bar erer,
Digiri „huw-huw” diýip, bagyrlary birýan jykyr.

Öresi bakyp semaga arşy-agla görgüsi,
Haktagala birligige hem güwälik bergisi,
Eýesi Hak sunguga daýym tomaşa kylgusy,
Suwudan pest-u belent şora zeminler dolgusy,
Aby-rehmetden gögerer bag ile bossan jykyr.

„Lä ilähe-illalla” diýp, arpa, bugdaý baş bolar,
„Läşerike-wahdahu” diýp, jugary hem çäş bolar,
Käşir-u küñji, zygyr, şaly ajaýyp aş bolar,
Jugaryny köp ekiň, onuň huruşy mäs bolar,
Yhtyýat eýläň, ýaranlar, bolmasyn weýran jykyr.

Hem üzüm peýda bolar-u, injir hem zerdalylar,
Alma, kişmiş, harbuz-u tarbuz-u, garalylar,
Pisseler, enarlar, naşbaty-ýu şepdalylar,
Sowsan-u sünbül, gyzył gül açylyp gül-läleler,
Uşbu gülleri görüp, çendan bolar messan jykyr.

Kim ki bilmez bu jykyryň lezzetin haýwan erer,
Telmurup otursa „suw” diýp, akmag-u nadan erer,
Daşmasa suw ýer üçin, işimiz müň efgan erer,
Şükri lilla Andalyp kyldy jykyr – jöwlan erer,
Biz kibi uftadalaryň derdine derman jykyr.

NOBAT SIZE ÝETDI¹⁵

Ybrat alyň, eý halk, jahandan hemme gitdi,
Kim äleme geldi hemme arman bile gitdi.
Çyn bendeleri ahyrýet esbabyny etdi,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Ol hezreti-Adama ýetirdi ne belalar,
Howwa başyga saldy ne mähnet, ne jepalar,
Ol Nuha berdi ne sütem ähli-hatalar,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Jirjis ile Şiýs erdi nebiler kudamasy,
Idris idi älemde beşeriň ulamasy,
Lukman hekim erdi ulusyň hükemasy,

¹⁵ MGI. 307, 413, 1138-nji bukjalar.

Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Ýahýa-ýu, Zekerýany şehit eýledi küffar,
Eýýup tenige ýetdi Huda sungudan azar,
Durmaý bu jahandan barysy ötdi beýekbar,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Ýakup sütemler görüp ötdi bu jahandan,
Ýusup satylyp, gördi jepalar bu mekandan,
Isa pelege gitdi gaçyp ähli-zamandan,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Salyh hany, ol nakany daşdan beder eden,
Musa hany, ol gury asany şejer eden,
Ol Lut hany, ymmata huny-jiger eden,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Dawudyň elinde demir mum dek erdi,
Mahkumy-Süleýman ze sema tä semek erdi,
Ol Şahy-Resul saýyry dokuz pelek erdi,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Galdymy Halyl, ogluny ol eýledi gurban,
Bardyrmy Aly, Taňry diýdi özige arslan,
Eshaby-pygamber hany, ol Bu Zer-u Selman.
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Sybtaýny-nebi hany, ymamy-ümem erdi,
Sejjada hany, älem era muhterem erdi,
Öwlady-pygamber hemme sahyby-kerem erdi,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Akyl sen, ymamy-agzamy-Kufige nazar kyl,
Aldanma jahan mekri-feribige, hezer kyl,
Azyk gamyny eýlegil, esbaby-sapar kyl,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Terk etdi jahan mülküni ol hoja Ahrar,
Soltany-tarykat – ol Kasymy-Enwar,
Şibli hany, Taňryga idi mähremi-esrar,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Ol mürşidi-haýyr hany, ki ady Hasan erdi,
Ol dürri-geranmaýa, ki Weýsel-Karan erdi,
Ahmet Ýasawy kaýda, ki kutbul-eren erdi,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Ol şyh Kebir etdi şahadat meýini noş,
Mansur idi salan, hany, ol bahr içige joş,
Nagyşbent weli hany – idi şahy-kulahpoş,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Şahbaz hany, ol adl ile dat etdi hemişe,
Hatam idi kylan özige haýyry pişe,
Perhady ýok kyldy, urup başyga teşe,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Isgender idi zor ile älem ýörüp alan,
Rüstem hany, ol älem era gulgula salan,
Magrury-jahan bolmaňyz, eý ýar ile ýaran,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Galdymy biri, älem era hany-hawakyn,
Hasrat bile ötdi hemme soltany-salatyn,
Destgir imes mal ile öwlat, hawatyn,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Ne kyldy wepa dähr pygambere, nebige,
Rehm etmedi ol akyly-balygga, sabyga,
Sarp eýläňiz owkady ukba talabyga,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Jäht eýle, kaza eýlemegil roza, namazyň,
Tur irte-säher, Taňryga arz eýle nyýazyň,
Ötgirme hebes gije-ýu gündiz, gysy-ýazyň,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Ata-ýu ene, kowum-garyndaşyňy kyl ýat,
Hem ýar, byradar hany, ol pir ile ussat,
Gapyllyk ile berme eziz ömrüňi berbat,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Ymmat, kylyban toba ýakaňy tutawergil,

Bu pany jahan bar-ýogun unudawergil,
Ýantaşma bu dünýäýe, ýyrakdan ötewergil,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Messana açyk sakysydan jamyny sunmeý,
Kim galgysydyr bu gara toprak era girmeý,
Perýat, ki galdym ýene arman bile, görmeý,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Ýa Reb, kyl ony rowzaýy-ryzwan bile ülpet,
Pazlyň bile ahwalyga bak, eýle enaýat,
Turguzgaly hem rowzasyda rozy-kyýamat,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

Eý Andalyb-a, ötdi jahandan niçe şahbaz,
Bu ömri bakasyz kyladyr bir günü perwaz,
Musa Kelim erdi Hudaga kylyban raz,
Ägä boluň, çarh burunkylary nätdi?
Wakyf boluň, ahabap, ki nobat size ýetdi.

NE AJAÝYP, NE KYÝAMAT¹⁶

Eý pertowy-husnuňda erer nury-sagadat,
Weý nahly-kadyň zibi-gülüstany-zerapat,
Ýetgirdi damagyma kaddyň nikheti-rahat,
Bir gamza bilen bakdyň, janym tapdy halawat,
Haý-haý, ne düşüpdür bu hyraman kaddy-kamat,
Beh-beh, ne gözel sen, ne ajaýyp, ne kyýamat.

Owraky-jemalyňda ýazylmyş hatty-reýhan,
Her tün başynyň semeresi bir aýaty-Gurhan,
Şanynda nuzul oldy onuň „süreýi-Rahman”
Reňgin ýüzüne muzmar erer manyýy-elwan,
Başdan aýagyňdyr açylan täze gülüstan,
Beh-beh, ne gözel sen, ne ajaýyp, ne kyýamat.

Ol haly-syýahy ki düşüpdür zakan içre,
Bir müşki-Hatadan ýaňy gelmiş Hotan içre,
Hinduýy-şugbadamu eken enjümen içre,
Ýa niluferidir, açylypdyr çemen içre,
Dürdäne dişiň kim tapylypdyr Aden içre,
Beh-beh, ne gözel sen, ne ajaýyp, ne kyýamat.

¹⁶ MGI.3101-nji bukja.

Mergulalaryň turraýy-terranyň açypdyr,
Sünbül üze sünbül güli-ruhsaryň açypdyr,
Gül-gunçalaryň lagly-şekerbaryň açypdyr,
Serw aýbyny näzik kaddy-reftaryň açypdyr,
Jan kasdyga göz gamzaýy-hunharyň açypdyr,
Beh-beh, ne gözel sen, ne ajaýyp, ne kyýamat.

Külbäme gadam goýsaň, öper men aýagyňdan,
Gäh gabgaby-saf-u, gähi simin sakagyňdan,
Öldürmäge näwük çykarypdyr sagdagyndan,
Gurbanyň olam göz üzre badam gabagyňdan,
Beh-beh, ne gözel sen, ne ajaýyp, ne kyýamat.

Eý, gamzasy ganlar içiji, gözleri jellat,
Jan almaga ussat ýaradypdyr seni Ussat,
Ynsan diýmek olmaz seni, eý husny-Hudadat,
Husnuň güli-ragna-ýu, kaddyň ar-ary-şemşat,
Syratda melaýyk sen-u suratda perizat,
Beh-beh, ne gözel sen, ne ajaýyp, ne kyýamat.

Eý mugbeçje, mahbuplygyň hetden ötükdir,
Awazaýy-husnuň bary älemi tutupdyr,
Ýüzüň görgeli, jenneti adam unudypdyr,
Ruhsary-jemalyňda güli-läle bitipdir,
Meşşataýy-takdyr seni hoş ýaradypdyr,
Beh-beh, ne gözel sen, ne ajaýyp, ne kyýamat.

Eý şoh, seni görgeli diwana bolup men,
Her gije ýüzüň şemgyna perwana bolup men,
Hijriňde özüm gam bile gamhana bolup men,
Lagly-lebiňi sorgaly messana bolup men,
Guwwas kibi talyby-dürdäne bolup men,
Beh-beh, ne gözel sen, ne ajaýyp, ne kyýamat.

Bilbilniň işi, Andalyb-a, ahy-pygandyr,
Dildar göziden niçe wagt oldy nahandyr,
Bir görmek-u, ot deý ýüzüni, köýmek hemandyr,
Bu pitneýi-döwran ki hemme sende aýandyr,
Eý mugbeçje, jady gözüň aşuby-zamandyr,
Beh-beh ne gözel sen, ne ajaýyp, ne kyýamat.

TAHMYSLAR

ÝARGAÇA¹⁷

(Nowaýynyň gazalyňa tahmys)

Öňümi tutsa bela Hintden Hasargaça,
Garakçy tutsa ýene Garşydan Hazargaça,
Suw alsa ýolumy tä Balhdan Buhargaça,
„Hyratdan eger ot düşse Sebzewargaça,
Bolaý semender-u, tartaý özümi ýargaça”.

Tenim pyrak otudan hassa-ýu köýük bolsa,
Ýolumda dürli belalar sürük-sürük bolsa,
Öňümge ne geleri käş bilgülük bolsa,
„Imes çü ömr işi mälim, her niçik bolsa,
Özümi yetgüreyin ýar olan diýargaça”.

Jahanda ahym otudan şerara düş-düşdür,
Ki rukgam her biri eltere namaber guşdur,
Görüp men ony bu agşam oňummy ýa düýşdür,
„Köňül dagy bu ot içre ýoluksa hem hoşdur,
Ki bolsa hemrahym ol ýary-gülgüzargaça”.

Pygan ki bolmuşam öz şähri-keşwerimde garyp,
Kişim ýok ony jynazama kylgaly targyp,
Ýetişmegeý maňa şaýet azabydan asyp,
„Çü köýi içre mazaryma berseler tertip,
Gadamy kylsa gähi renje ol mazargaça”.

Bela sypahy birle deşti-gamda at sürüşip,
Fezaýy-mähnet era bir-birini agtaryşyp,
Karary-takaty-sabrym birin-birin uruşyp,
„Junun era baryşyp, gäh-gäh kyçgyryşyp,
Ýetişsek ikimiz ol tünt şahsuwargaça”.

Bu gün, saba bu köhen deýr era tapylmas sen,
Ýoluň mahuf durur, gaýdyp imdi gelmes sen,
Hemme pena ýolyga sapar kyldy, galmas sen,
„Erer bahary-ganymat, meý iç, ki bilmes sen,
Ki dähr bagyda bolganyň ne bahargaça”.

Gel, Andalyby-belakeşe, saky-ýa meý ber!
Kylaý men ony içip janyňa doga, meý ber!
Humar hassasydyr men, tapaý şypa, meý ber!
„Nowaýy-ýa, gamym öldürdi, gamzede meý ber!
Ýok erse başla meni ýary-gamgüsargaça”.

¹⁷ MGI. 598, 3101-nji bukjalar.

ON SEKIZ ÝAŞYNDADYR¹⁸

(Nowaýynyň gazalyňa tahmys)

Bir periweş kim gamy men zary-gallaşyndadyr,
Janfezalyklar lebi-lagly göwherpaşyndadyr,
Şur-u söwdaýy-kyýamat zülpi çyrmaşyndadyr,
„On sekiz müň älem aşuby eger başyndadyr,
Neý ajap, çün serwi-näzim on sekiz ýaşyndadyr”.

Bolsun ol aý mesnedi-husn üzre daýym berkarar,
Lagly sirabyda hergiz görmesin hatty-gubar,
Göýä-ýe bir güldür ol açylmyşdyr owwal bahar,
„Diýse bolgaý kim ýene hem on sekiz ýyl husny bar,
On sekiz ýaşynda munça pitneler başyndadyr”.

Wah, ne apatdyr ki ol gäh ýygladar, gäh güldürer,
Nutmudan jan berse, fettan gözlerinden öldürer,
Pertowy-husny kuýaş ýañlyg jahany doldurar,
„On sekiz ýyl diýme, ýüz segsen ýyl olsa öldürer,
Husn şahy bu belalar kim göz-u gaşyndadyr”.

Eýledi meýhanaga jöwlan açyp otlug yzar,
Sünbülün dökmüş benagüwşige, eýläp tar-tar,
Kirpigi nişi-beladyr, gözleri aşuftawar,
„Haýrat etmen husn nagşyda ki her haýrat ki bar,
Barçasý Izettagala sungy-nakgaşyndadyr”.

Ah, kim buýy-wepa gelmes sütemkär köňlüden,
Katlyma bil baglaban, eýläp mukarrar köňlüden,
Kylmaňyz hergiz tama ol şuhý-kapyr köňlüden,
„Ten oňa sim-u içinde daş muzmar köňlüden,
Akyla ýüz haýrat ol aýnyň iç-u daşyndadyr”.

Aşyk oldur kim şahadatgähinde olgaý zebih,
Neý üçin mest atlanyp çykmyşdyr ol şuhý-melih,
Eýleme tagny-melamat, zahyd-a, görme kabyh,
„Meý getir, eý mug, ki ýüz haýrat era galmyş Mesih,
Bul ajaplyklar bu eski deýri-huffaşyndadyr”.

Wah ne tupan turguzyp älemi bozdy gahry-eşk,
Zagpyran zar aryzyn ruh-ruh kylypdyr zähri-eşk,
Andalyby-natuwan ýañlyg akyzdy nähri-eşk,
„Tä Nowaýy dökdi ol aý pyrkatydan bahry-eşk,
Her haçan baksaň, kuýaş eksi onuň başyndadyr”.

¹⁸ MGI. 598, 3101-nji bukjalar.

EÝ KÖŇÜL¹⁹

(Nowaýynyň gazalyňa tahmys)

Ol periden özgäge telmurmagaý sen, eý köňül!
Eýlese jebri-sütem ynjylmagaý sen, eý köňül!
Muddagylar tagnydan tartylmagaý sen, eý köňül!
„Isteseň hijr otuga ýakylmagaý sen, eý köňül!
Ýardan, zynhar, kim aýrylmagaý sen, eý köňül!”.

Arzuw eýlär sen her dem ol şeker güftaryny,
Kamaty-serwi, ýüzi-gül, haly-anbarbaryny,
Akybet hijranynda öltürgisi sen zaryny,
„Wah, ne talygdyr ki tapmaý istäp ömri-ýaryny,
Çün seni ýar istegeý tapylmagaý sen, eý köňül!”.

Bezm era ol mah lykadan gaýry hura bolmasyn,
Bil, kim ol Leyli bilen Şirin-u Uzra bolmasyn,
Pyrkatyda besteriň jüz har-u hara bolmasyn,
„Bu ki gan ýaşym diýseň, kim äşgära bolmasyn,
Meýl edip ýaşlar sary gatylmagaý sen, eý köňül!”.

Pitneler saldy jahana iki kapyr gözleri,
Leyk jan tagmyn berer nutk etse, şirin sözleri,
Sorsalar, diý: „Huplarda ýokdur ondan ilgeri”.
„Diýseler: „Leýlimu artyk husn era ýa ol peri?”
Gerçi Mejnun sen, gerek ýañylmagaý sen, eý köňül!”.

Eýledi bu gaşlary kowsy-kuzah huşuňy mahw,
Ol musaffa gabgaby, haly-meneh huşuňy mahw,
Ýa seniň diwanalyk, ýa bu fereh huşuňy mahw,
„Kyldy çün saky lebi etgeç kadah huşuňy mahw,
Tä ebet, zynhar, kim aýylmagaý sen, eý köňül!”.

Istäbän bu gülüstanda gülgüzary-aryzyn,
Gözleriň tartyp agardy intizary-aryzyn,
Ömrüň ötdi, görmediň bir lahza ýary ayzyn,
„Gunça sen gamdan weli saky bahary-aryzyn,
Aça bilmen, kim ne diýp açylmagaý sen, eý köňül!”.

Andalyb-a, bu mahal endişe birlen mahy-sal,
Ýar waslyn pikir edip, görmek hyýalydyr hyýal,
Deýr piri hyzmatyda kylmaýyn kesbi-kemal,
„Döwleti-baky Nowaýy dek erer tapmak muhal,
Tä tamam özlükni pany kylmagaý sen, eý köňül!”.

¹⁹ MGI. 3101-nji bukja.

Şükri lilla, dilberim bolmuş süýjük dillikgine,
 Şuhy-şeň, näzik eda, mahweş, açyk ýüzlükgine,
 Huplar şahy, seriri-hüsn üze ösrükgine,
 „Bir kiçik ýaşlyk nigäri tapmyşam näzikgine,
 Segrederde towsanyn meýdan era çäbikgine”.

Zynat eýläp käkili-şebgun ile özginesin,
 Söýdürer ol kamaty-möwzun ile özginesin,
 Çün düzetdi bu sypat kanun ile özginesin,
 „Gäh wepa, gäh näz-u, gäh efsun ile özginesin,
 Görsetip her lahza dilberlikde bir dürlükgine”.

Hutky-janbagşy pesahat babyda tähsingine,
 Biwepadyr, mesti-bibäk-u jepa aýyngine,
 Hile-ýu mekr-u dagallar eýläbän tagýyngine,
 „Jebr ile tähdidi bidillere bary çyngine,
 Mähr ile her wada kim kyldy bary ötrükgine”.

Kamaty – serw, ýüzi – gül, gözleri messanginäm,
 Işweler kyldy gülüp lagly-lebi handanginäm,
 Aldady ýüz til bilen men hassany jananginäm,
 „Esrü ýalغان wadasydan köýmüş erdi janginäm,
 Aňduban bir gije düşdi elgime ösrükgine”.

Pitne salgan äleme gözgesiden öpge men,
 Lagly-janbagsyn sorup, sözgesiden öpge men,
 Başyndan ýüz aýlanyp, özginesiden öpge men,
 „Istedim boýnun guçup, ýüzgesiden öpge men,
 Yztyrap eýläp dalaşdy, bar imiş güýçlükgine”.

Geldi ýarym gije, elgide surahy birle meý,
 Ýanyda mutryp, çalyň tanbur, kanun birle neý,
 Men diýdim: „Bir posa bergil ýüzleriňden, jan tapaý!”
 „Ýüz öperge goýmady, elgin diýdim bari öpeý,
 Taşlaban ýumrukGINE, kyldy gözümni gökgüne”.

Andalyb-a, bitahaşy sözge berdiň tumturak,
 Bu wepasyz dilrubalardan özüňni tut ýyrak,
 Terki-yşk eýläp, parahat bolganyň köp ýagşyrak,
 „Herne diýdiň bar idi ýalغانGINE başdan-aýak,
 Eý Nowaýy, munça ýalغان diýgiçe bol şükGINE”.

GÖZÜME ESRU HUP²¹
(Nowaýynyň gazalyňa tahmys)

Eý otagyň hup, otagyňda murassag inju hup,
Weý gulagyňda kyran etgen musaffa luwlu hup,
Üçden örülgen benagüwüşünde iki gisu hup,
„Eý saňa ýüz hup, leb hub-u, lebiňde gülki hup,
Her ne kim wakyg bolar senden gözüme esru hup”.

Zagyplyk jismim bolupdyr ah çekmekden ýeňil,
Itleriňe eýledim başym pida, ganym behil,
Şemmeýi nâz-u edasydan gulagyma diýgil,
„Diýdiň ol aý waspyny rawy ýene söz diýmegil,
Huplardan kim sözün erdi bu ýerge tekru hup”.

Lagly-nabyň şerbetin-ýuhýyl-yzamyn içdiler,
Janydan gol ýuwdular, dagy başydan geçdiler,
Reşkiden ýyglap, aýakyňga göwherler saçdylar,
„Huplar guly boldular, liken periler gaçdylar,
Älem içre adamy bir sençe bar erkenmu hup”.

Pissede pynhan kylypdyr lagly-şekerbary gant,
Bar onuň ýüz küfri-iman zülpi-zünnarynda bent,
Bir kişi ýok men kibi zar-u ýesir-u müstement,
„Huplarny arz kyldym, kylmady köňlüm pisent,
Ony görgeç ygtyýary galmaýyn diýdi bu hup”.

Ýüz-u kaddyň hasratydan ah çeksem her haçan,
Her şerary gül bolar, her düýdi bir serwi-çemen,
Rehm kyl halym görüp, men hut saňa arz eýlemen,
„Waslda janyňa hijriňde ne gelgenni diýmen,
Kim fereh bezmide zikr etmek imesdir gaýgu hup”.

Hatty-haly zülpüden älem era aşup erer,
Zary jismim nâwiki-peýkanydan mahjup erer,
Lebleriden nükte sormaklyk maňa matlup erer,
„Jöwri-lutfy gerçe bar ondan köňülge hup erer,
Hak ezelden zatyny onuň ýaradypdyr çü hup”.

Sälik erseň bol ryza ýolyda ýalgyz ýagşy kim,
Bu jahan ähliden ülpet riştesin üz, ýagşy kim,
Yşk era jan ber, wepa resmini görkez ýagşy kim,
„Sap kyl hatyr, ki salgaý eksi ol ýüz ýagşy kim,
Görkezer ýüzni haçan kim röwşen oldy gözgu hup”.

Zulm kylmasdan burun bu günbezi-näpaýydar,
Çekmedikdir kim seniň nâzik damagyňdan damar,
Kirpigiňden kyl süpürgi, ýoluda goýma gubar,

²¹ MGI. 3101-nji bukja.

„Eý köňül, barsaň ol aý nazarasyga zynhar,
Gözleriňden eşk birle gaýrynyň nagsyn bu hup”.

Görmedim hergiz seniň haly-hattyňda şeki-reýp,
Andalyby-binowa diwana boldy çäki-jeýp,
Bar akyk asa lebiň dürjida pynhan syrry-gaýp,
„Huplarny görmese sensiz Nowaýy, kylma aýp,
Kim görünmeýdir göziğe kimse senden aýru hup”.

UÝKU GELMEDİ²²

(Nowaýynyň gazalyňa tahmys)

Ham getirdi kamatym, peýweste ebru gelmedi,
Hatty müşk efşan-u, haly anbarinbu gelmedi,
Rozygärim tire kylgan jagdy-gisu gelmedi,
„Gije gelgümdir diýbän, ol serwi-gülru gelmedi,
Gözlerime gije daň atgynça uýku gelmedi”.

Çykan ermiş azmy-jöwlan kylgaly ol şasuwar,
Aryzyn görmek erer iki gözüme iftihar,
Ah, neýleý, kim bolupdyr eşk birle perdedar,
„Lahza-lahza çykdy-m, çekdim ýolyda intizar,
Geldi jan agzymga-ýu şuh-y-bethu gelmedi”.

Gelse ol gül harmany, söhbet tutup kysam neşat,
Perdeýi-janymy paýendaz edip, kysam besat,
Ýogsa namys etdi kylmak men gedaga irtibat,
„Aryzy dek aýdan erkende ger etdi ihtiyat,
Rozgärim dek hem olganda garaňku, gelmedi”.

Eý periler şahy, bir jür-m ile ýazgarmaň meni,
Bu sugubetler bile her ýana gezdirmäň meni,
Gelmişem umyt ile, namut edip ýörmäň meni,
„Gözleriňden niçe suw gelgeý diýp öldürmäň meni,
Kim bary gan erdi gelgen bu gije, suw gelmedi”.

Bili pikri gola girmes, agzy dek bolmaý adem,
Tartyban her dem ryýazat, istemeý deýr-u harem,
Zagpyran zar aryzyň gan ýaşymy kylmaý nygam,
„Aşyky-sadyk tapylmas, ýogsa kim goýgaç gadam,
Ýolga kim owwal gadam magşuga ötru gelmedi”.

Andalyb-a, nala eýläp, bigam et köňlün öýün,
Jamy-sahbadyr deňiz, gör baýram et köňlün öýün,
Ýetmesin asyp hergiz mäkäm et köňlün öýün,
„Eý Nowaýy, bada birle horram et köňlün öýün,
Neý üçin kim bada girgen öýge gaýgu gelmedi”.

²² MGI. 3101-nji bukja.

OKLARYN ATYP²³

(Nowaýynyň gazalyňa tahmys)

Ah, ki bardy ol senem zülpün ýüze tartyp,
Dep tekäwür eýledi görmese bizni, ogşatyp,
Çekdi jylaw-sitamynyň her ýan ujun çeynedip,
„Wah, ne bela eken kim ol çykdy semendin oýnadyp,
Gaşlary ýaýyny çekip, gamzasy oklaryn atyp”.

Açdy yzary-lälegun, doldy gözüme eşi-hun,
Yşkyda zary-zebun, şowkuda mähnetim fuzun,
Mest çykypdyr ol bu gün, ablagy görkezip oýun,
„Tiz gidip eýle kim kuýun, aýlanyp eýle kim tütün,
Rahş salyp, jöwlandyryp, haýly-belany gorkutyp”.

Häki-derini ýassanyp, hal-u hatyga güýmenip,
Köňlümü bir dem aldadyp, waslyga etmän aldanyp,
Hijride köýdüm örtenip, wah, ýene geldi çyzganyp,
„Pitne salyrga aýlanyp, gähi çapyp, gähi ýatyp,
Her tarapa kim atlanyp, özgeçe lagab görsetip”.

Sünbülü-tapdaryny, şanalap her kenaryny,
Ýaýdy ýüz üzre taryny, aldy köňül kararyny,
Bozdy sütem şygaryny, ýakdy men intizaryny,
„Ilge açyp yzaryny, gül kibi nowbaharyny,
Derdi-pyraky-haryny kükregim içre örtetip”.

Andalyp ahy-wah ile, ýok işi yzzy-jah ile,
Galdy tümen günäh ile, oldy nähak güwäh ile,
Ol mehi-keç kulah ile, haly besi tebah ile,
„Aýtdy Nowaýy ah ile, nalaýy-ömri-kah ile,
Çünki şah-u sypah ile syrryny ilge görsetip”.

KUÝAŞ²⁴

(Nowaýynyň gazalyňa tahmys)

Ah, kim kaddym duta kyldy iki ol egme gaş,
Eýledim çarhy-köhen takyny nalamdan haraş,
Jan köňlüm peker bolmaklyk tiläp eýlär dalaş,
„Çykdy ýarym gije ýol azmyn kylyp, ol bagry daş,
Bes ajaýypdyr garaňky gije çykmaklyk kuýaş”.

Bu kuýaşyň näwüki-müjgäniden terkeş dolar,
Ol kuýaşyň tabydan älem era ataş dolar,
Bu kuýaşyň lebleriden badaýy-bigaş dolar,

²³ MGI. 3101-nji bukja.

²⁴ MGI. 3101-nji bukja.

„Ol kuýaşa il nazar kysa göziğe ýaş dolar,
Bu kuýaş bargaç, nazardan gözlerime doldy ýaş”.

Gäh agzy remziniň kal-u makalyn istäban,
Gäh ragna kaddynyň zyba nahalyň istäban,
Gäh bili pikriniň näzik hyýalyn istäban,
„Pyrkatydan ýyglaban, çykdyň wysalyn istäban,
Gäh saçar men başa toprak, gäh goýar men ýere baş”.

Andalyb-a, bolgaly bir mah lyka awarasy,
Enjüm ermesdir pelek üstünde bagrym parasy,
Gan ýaşym boldy köňlün säbit ol seýýarasy,
„Paş eder mährin Nowaýynyň saryg ruhsarasy,
Subh dek kim sargaryp, ruhsary eýlär mähr paş”.

HIJRAN GALMASYN²⁵

(Nowaýynyň gazalyňa tahnys)

Yşk era jan bermedi diýp, mende böhtan galmasyn,
Kes başymy, ol meniň ýşkynda nogsan galmasyn,
Aýrylyp senden meniň dek bir musulman galmasyn,
„Barsañ, al janymy tä sensiz maňa jan galmasyn,
Jan galyp jan içre, nägäh dagy-hijran galmasyn.

Täze dag üzre ýapyşgan ter mamuk köňlümde,dir,
Yşkydan ag-u gyzyň gül gaýgylyk köňlümde,dir,
Razy-pynhanlar ki bar erdi ölük köňlümde,dir,
„Çün öler men çyn deýin ýşky-bozuk köňlümde,dir,
Men ölüp, ol genç bu weýranda ki pynhan galmasyn”.

Nala kysam, aýyp kylmaň gähi mest, gähi humar,
Jan berer men bir periweş ýşkyda diwanawar,
Kyl, ajal başyň üçin, bir dem tagammul, zynhar,
„Eý köňül, diý gözge bu dem, kim tirik men gelse ýar,
Bähre alsyn aryzydan esru-haýran galmasyn”.

Ömürlerdir görmedim senden wepa, eý çarh kim,
Razy men ornyga kysañ hem jepa, eý çarh kim,
Eýle jismim tiri-barany-kaza, eý çarh kim,
„Hijride ençe bela ýetgir maňa, eý çarh kim,
Özgeler ýşkyn höwes kylmaga imkan galmasyn”.

²⁵ MGI. 3101-nji bukja.

Andalyb-a, kyl dogalar, ýetmesin çarh apaty,
Ýa Rep, olsun gadryça ýüz hyssaýy-şan-şöwketi,
Şa ýaňlyg suraty, derwüş ýaňlyg syraty,
„Eý Nowaýy, säbit olsun şahy-gazy döwleti,
Alyda gul bolmagan älemde soltan galmasyn”.

GÜLAP EÝLÄP²⁶

(Nowaýynyň gazalyna tahmys)

Bihamdylla, meni uşşak haýlydan hasap eýläp,
Garargan rozgärimi ýüzüden apytap eýläp,
Nowazyşlar kylyp, men natuwany kämiýap eýläp,
„Tün agşam geldi külbäm sary ol gülruh şitap eýläp,
Hyrany surgatydan gül ýüze hoýdan gülap eýläp”.

Çykypdyr, merhaba, mest atlanyp, ol seňdil kapyr,
Kesip başymy, ganymy lebi-aşam edip sagar,
Salyp äleme restahiz, her ýana çapyp aşkar,
„Çekip müjgän, şebröwler kibi jan kasdyga hanjar,
Bilige zülpi-anbar tarydan müşkin tanap eýläp”.

Gije bargum diýbän ol näzenin gülruh habar berdi,
Hazan gören baharym wasl umydydan semer berdi,
Maňa bu müjdäni ahbaplar paýzy-säher berdi,
„Gelip oturdy-da, elim tutup, ýanynda ýer berdi,
Tekellüm başlady her lafzyny dürri-hoşap eýläp”.

Görüp halym diýdi: ne hassadyr sen, ne ölükdir sen,
Ýüzüm hijride köňli otlug-u bagry köýükdir sen,
Gara kirpiklerimdem perdeýi-jany düşükdir sen,
„Ki eý, zary-belakeş aşygym, mensiz niçikdir sen,
Men oldum lal, aýta almadym meýli-jowap eýläp”.

Bihamdylla yetişdi, başym üzre çekmeýen daman,
Bozyk köňlüm öýige gözlerimden bar idi rowzan,
Ýüziden eks salgaç boldy ol weýran ajap gülşen,
„Kuýaş dek çehre birle tire külbäm eýlegeç röwşen,
Maňa titretme düşdi zerre ýaňlyg yztyrap eýläp”.

Muhabbet jamyny men telbäge dilber doly guýdy,
Hamana köňlümiň gözgüsige jöwher doly guýdy,
Lebiniň badasydan janyma arzuw doly guýdy,
„Çykardy şişeýi-meý dagy bir sagar doly guýdy,
Içip tutdy maňa bu nowg nâz asa ytap eýläp”.

Pyrak içre kylyp mälüm halymy saryg ýüzden,
Şerapasa ýürek ganymy her dem akydyp gözden,

²⁶MGI. 3101-nji bukja.

Mynasypdyr bu ýaňlyg käsesiniň kylsa jan bizden,
„Içip, perýat edip, düşdüm aýakyga, baryp özden,
Meni ýok bada, kim lutpy onuň mesti-harap eýläp”.

Wysal öwjide bezm eýläp, lehimden bada noş etdiň,
Tagajjup görkezip, mahw eýläp, älemi hamuş etdiň,
Nowa tartyp, kylyp perýatlar joş-u huruş etdiň,
„Ki eý Mejnun, peri gördüň, meger kim terki-huş etdiň,
Tekellüm kyl, bu sagarny içip, refgy-hyjap eýläp”.

Pygan-zarlyk derkar imes, ragbat tüni mundag,
Ne hajat ýawa sözler, aşyga waslat tüni mundag,
Gerekdir, Andalyp, efsanalar, söhbet tüni mundag,
„Ony kim eýlegeý wasl uýkusy eşret tüni mundag,
Nowaýy dek ýatar kim rozy-magşar terki-hap eýläp”.

GIRIFTAR MEN ÝENE²⁷

(Nowaýynyň gazalyňa tahmys)

Her subh-şam telbesiräp aglap men ýene,
Ol wejhden ki talyby-didar men ýene,
Gäh säkini-jepa, gäh seýýar men ýene,
„Heýhat, kim birew gamydan zar men ýene,
Perýat, kim, belaga giriftar men ýene”.

Razymy kime diýsem, uçar huşy başydan,
Bir ok gadaldy synama peýweste gaşydan,
Perýada geldiler hemme nalam haraşydan,
„Her gije bir kuýaş gamydan, gussa daşydan,
Başdan-aýak sipehr dek efgar men ýene”.

Janymy aldy gaş-u göz-u aryz üzre meň,
Köňlumi ýakdy şuglaýy-hijran bidereň,
Eý ähli-dil, haçan bolar aşykda nam-u neň,
„Agzym gurap, demim tutulyp segserem, ne taň,
Kim telbe çäbikime jylawdar men ýene”.

Gäh wadyýy-junun era messana ýol gezip,
Gäh telberäp pygan ile, gäh ýawa görkezip,
Meý içgeli redaga salyp badany süzüp,
„Sopy akyl sumgasyn şükür kim bozup,
Daryl penaýy-yşkda hammar men ýene”.

Perhat kim gazar idi dag üzre hara seň,
Men dek belaga salmaý, ah, çarhy-nilreň,
Çäk eýläban ýakamy, aýag-u başym ýalaň,
„Eý muddagy, arym idi tagn-u sökmegiň,
Paryg degil, ki herne diýseň bar men ýene”.

²⁷ MGI. 3101-nji bukja.

Tur, Andalyp, Yrak, Hyjaz eýlegil pygan,
Gähi Nişapur, gähi Töwriz, gäh Yspyhan,
Şerhy-gamyňy eýlegil uşşak era aýan,
„Akyl ýitdi, huş gitdi, köňül köýdi, çykdy jan,
Şükür et, Nowaýy-ýa, ki sebükbar men ýene”.

ÖLTÜRGISI²⁸

(Nowaýynyň gazalyna tahmys)

Perýat kim men zarny ol gülgüzar öltürgisi,
Katlyma baglap tygy-kin zar-u nezar öltürgisi,
Gaş-u gözüň, hal-u hatyň bigänewar öltürgisi,
„Bir gün meni ol katly-Mejnun şygar öltürgisi”.
Esrük çykyp, jöwlan kylyp diwanawar öltürgisi”.

Kirpikleriniň oklaryn baglap gaşy-ýaýyga kim,
Bilmen neden rehm eýlemez men zary-şeydasyga kim,
Köňlüm guşun bent eýlemiş zülpi-çelipasyga kim,
„Meýdan era, eý ähli-dil, çykmaň tomaşasyga kim,
Ýüz görmeýen ol kapyry-çapyksuwar öltürgisi”.

Janyma rahat ýetgürer her dem wysalyň özgeçe,
Uçdy jemalyň hijriden uýky gözümde bu gije,
Mümkin imes jan saklamak men natuwana daňgaça,
„Laglyň zekatyn meý tutup turgüzmesine eý mügbeçe,
Deýr içre men dilhassany derdi-humar öltürgisi”.

Açmyş güli-ruhsaryny ol kamaty-nowreste kim,
Iki hilaly-gaşlary bir-birige peýweste kim,
Gisularyga bolmuşam ondan bäre wabeste kim,
„Aşyk bolurda bilmedim, men natuwany-hassa kim,
Hijr olsa, gam köýdürgisi wasl olsa ýar öltürgisi”.

Jan rişdesige müşkden sünbül açypdyr aryzyn,
Iki benagüwşündäki käkil açypdyr aryzyn,
Bu Andalyby-zara bir gül açypdyr aryzyn,
„Diýrler Nowaýy katlyga gül-gül açypdyr aryzyn,
Görgünçe ony, waý kim, ýüz har-har öltürgisi”.

BIKARAR EÝLEÝ²⁹

(Nowaýynyň gazalyna tahmys)

Niçe bir wepa ýoluda gözi intizar eýleý,
Niçe bir leýliweş yşkyda mejnunlyk şygar eýleý,
Niçe gül dek yzary-ýaryny men har-har eýleý,

²⁸ MGI. 2, 598, 1268-nji bukjalar.

²⁹ MGI. 3101-nji bukja.

„Niçe kilki-tahaýýul birle ýüz surat nigar eýleý,
Oňa aşyk ýasap, köňlumi gamda bikarar eýleý”.

Niçe betgu sedaýy-tagnasyn elteý gulagyma,
Niçe zähri-pyrakyn ýetgürer men aýagyma,
Niçe tary-umydy-wasl bent eýleý aýagyma,
„Niçe çyrmaşdyrar bir zülp söwdasyn damagyma,
Özümi ähli-söwda dek perişan rozgär eýleý”.

Niçe tupany-sarsar eýlegeý men ahy-eşkim dek,
Niçe kylgum gözümiň ýaşyny derýaýy-Gulzum dek,
Niçe bolgaý garaňky rozgärime tire bagtym dek,
„Niçe enjüm bile çarh apatydan çarhy-enjüm dek,
Howany ahym odudan doly düýd-u şerar eýleý”.

Niçe bir mah lyka şowkunda görgeý men duman, apat,
Niçe bir gül jebin hary-gamydan tartaýyn mähnet,
Niçe bir hüýr sima gabgabyn istäp kylaý surgat,
„Niçe bir serw dek kamat howasy birle her sagat,
Jahanda ahy-efgandan kyýamat äşgär eýleý”.

Niçe eýleý garaňky düýdi-ahym birle älemi,
Niçe ýakgum pyrak oduga bu weýrana külbämi,
Niçe gan birle memluw eýlegeý men çeşmi-pürnemi,
„Niçe gam deşti içre bir peri mähride saýamy,
Junundan her zaman kowlap, gähi ondan ferar eýleý”.

Çü tapsaň deýr era meý, Andalyb-a, jan berip, algyl,
Bolup dessansera bir jam içgil, gül-gül açylgyl,
Tamattug isteseň her lahza gam girdabyda galgyl,
„Nowaýy, badaýy-bahry-bikeranyga meni salgyl,
Ki gerdun bahrynyň möwji-belasydan kenar eýleý”.

SANYGDAN PENA³⁰

(Nowaýynyň gazalyna tahmys)

Eý Patyşahy-lem ezel, pazlyňy kyl hädi lena,
Ýüz getirip men afuňa usýanlarymdan ha huna,
Aýaty-lutfuňdan nyşan „innä fatahnä jaena”,
„Eý ýedi manzar tarhyga mygmary-sunguňdan bina,
Mesnuglar pany weli, meslup sanygdan pena”.

Ebri-keremiň şitdeti pest etdi dowzah oduny,
Çykmaý şerary-uçguny, sebz etdi şahy-tubyny,
Gül açdy pazlyň gülbüni görgeçde rehmiňden muny,
„Çekmeý melek lutpuň günü jüz zikr ile tesbih ony,
Adam diýbän gahryň tüni her dem „zalemnä rapbena”.

³⁰ MGI. 2, 598, 3072 bukjalar.

Perzent edip Sen bipeder, berdiň kuýaş ýanynda ýer,
Gök üzre kyldyň mugteber, gümra men, bol maňa rahber,
Ejize bermiş sen hünär, agmaga bermiş sen basar,
„Hamdyňa her kutehnazar hem gün-u lal olgaý meger,
Çün kim diýmiş haýrul-beşer ol ýerde la uhsa sena”.

Eý Şah, ulugdyr gudratyň, geldi beýigräg refgatyň,
Agazyňa ýok sybkatyň, enjamyňa ýok şirketiň,
Mömine hakdyr ruýetiň, kapyra çyndyr şitdetiň,
„Fakr ähli istap kurbatyň, ähli-gyna hem tagatyň,
Ýetgende dagy-pyrkatyň ne pakyr nafyg ne gyna”.

Wahdanyýet jöwlangähiň, birlikde ýokdur eşbehiň,
Bu ýolda bolmaz hemrahyň, emriň bigäh-u bigähiň,
Mygmary ýokdur hargähiň, tabendesi mehr-u mahyň,
„Jyn-u-beşer ýok ägähiň, hurşydy-häki-dergähiň,
Gök mäht era tyfly-rähiň, ýedi ata-ýu dört enä”.

Başymda ýüz aşyp erer, gamdan tenim magýup erer,
Pähmi-hyret maglup erer, perzanalyk meslup erer,
Pazlyň ajap mahbup erer, gözden ýüzüň mahjup erer,
„Waslynda eşret hup erer, aýşy-tarap mergup erer,
Sensiz maňa matlup erer, tende elem, janda yna”.

Köňlüm besi weýranalyk, çekdim pygan derdanalyk,
Jürmüm üçin jürmanalyk, ýoluňda bir, merdanalyk,
Waslynda bir mestanalyk, şemgyňda bir perwanalyk,
„Yşkynda bir diwanalyk, şowkunda bir perzanalyk,
Agýarydan biganalyk eýläp, özüňge aşyna”.

Açdy pyganlar ýalkutup, ähli-pelegi ürkütip,
Köňlüm şererler pytradyp, şowkuňda galdym gan ýuwtup,
Hijriňde goýma awudyp subhy-umydym ýarutyp,
„Jürmi-günälerden ötüp, geltirme ýüze gorkutyp,
Läle eger sagar tutup, musyja ger kylmyş zyna”.

Bu çarhy-keçniň şiwesi, mekr-u fusundyr lugbesi,
Tezwir erer piş-u pesi, aldara köpdür hilesi,
Bihuda ermes nalasy, ýok Andalybyň külbesi,
„Bardyr Nowaýy bikesi, ot içre andag kim hesi,
Çün örtediň ony bes, köýdürme dowzahda ýene”.

LEÝLETİL–MAGRAÇ *(Nowaýynyň gazalyna tahmys)*

Zehi, ol tün kerem bahry nesimi-paýzydan möwwaç,
Gülap asa ýüzünde katra hunlar her sary lujaç,
Furugy-aryzyň aý maşgalydan erer wahhaç,
„Zehi, gök başyga gerdun huramyňnyň yzydan täç,
Wysalyň hylwatyda bir şebistan leýletil-magraç”.

Bolup Ruhul-Emin aldynda hädi hem saňa mägnus,
Düşüp düz ýolyga şeytany-lagynny eýlediň mägýus,
Gopup buthanadan, rahyby-barahman çalmady nagus,
„Şebistanyň era subbuhlardan bir tümen tawus,
Gülüstanyň era kudduslardan ýüz tümen turaç”.

Girip messana ýola, jamy-wahdatdan içip garkap,
Pelek wadylaryň katg eýlediň, dynmaý okap Mushaf,
Byragyň ejiz olgan ýerde geldi aldyňa Refref,
„Rekabynda melaýyk haýlydan her sary ýüz müň sap,
Salyp her sap şeýatyn mülkige ýagma bile taraç”.

Sujudy-magfýretge Beýtil-Aksada goýup ýüzi,
Şahapasa Byragyň tire kyldy, ýakdy ýyldyzy,
Meseldir kim „Tutar Taňrytagala ýary-ýalňyzy”,
„Ýoluňda enbiýalar dahy müşerrep eýläban özni,
Weliken iltipatyňa biri muştak, ony mätäç”.

Bolup talyp saňa matlubyň, olduň sen oňa matlap,
Muhabbet birle kyldy mizbanlyklar seni çarlap,
Çü sürdüň bark dek dokuz pelegiň üstige merkep,
„Byragyň surgatydan hatty-nurany ki resm eýläp,
Aýan eýläp syryňdan nübüwwet ählige syraç”.

Ýüzüňniň şemgy aý, gün şöhlesiden biguman maryç,
Gara gisularydan nur tapmyşdyr şebi-aryç,
Köňülde pikri: «Ýa, Kāşif», tilide zikiri: «Ýa, faryç»,
„Özün özlüгіден көвнеýн мүлкүден kylyp haryç,
Kaýu köwneýн, mülki-lämekandan hem tapyp yhraç”.

Urujy-lämekana kyldy azmyň olgynça haýyş,
Erer resmi-gadym aşyga magşuk eýlemek nazyş,
Şepagat apytaby iki äleme urup tabyş,
„Diläp ummat günähin herne kim istäp, tapyp bahşaş,
Zehi saýyl, zehi bazyl, zehi rafgat, zehi magraç”.

Habybym diýp seni, Jebraýyly kyldy saňa ülpet,
Geçirdim asy ymmatyň günähin diýp kylar şafkat,
Saçar ebri-kerem başyň üze rehmet üze rehmet,
„Zehi şahy ki tün-gün jöwheriden Sanygy-Hikmet,
Seniň zatyň üçin düzdi bu tagty-abnus, aç”.³¹

Geler waspyň beýana rast mundag aýgujy birle,
Çalar çarhy-magany dynmaýyn katyg güýji birle,
Tutar mamuklaryn bek Andalyp owujy birle,
„Egirdi rişteýi-nagtyň Nowaýy göz uýy birle ,
Eger baksañ, mutyg olgaý saňa nessaç ile serraç”.

BERÇEMEN ERDI

(Nowaýynyň gazalyňa tahmys)

Haly-syýahyň müşki-Hytaý-u Hotan erdi,
Göýä lebi-janbagsy nabady-Deken erdi,
Kirpikleri jan kasdyna näwek feken erdi,
„Ötgen gije men erdim-u, ol simten erdi,
Gülşen töründe menzilim berçemen erdi”.

Ol mah lyka oldy gelip zynaty – mähfil,

³¹ Abnus-gara reňkli bir agaç, aç (aj) piliň süňki, ol ak reňkli bolup, bu ýerde «Gije hem gündizden ybarat bolan bu älemi Allatagala seniň (Muhammet pygamberiň) zatyň (barlyk durkuň) sebäpli ýaratdy. Bu ýerde «Löwläk» sözünüň manysy berilipdir.

Jan nagtyny saçdym aýagyna meni – bidil,
Maksat bu erdi boluban ýara wasyl,
„Gülşen era iki kişige sygyjy menzil,
Bilbil ile gül dek ikimize watan erdi”.

Haý-haý, ne peri çehredir ol dilberi-tennaz.
Görkezdi iki lagly Mesiha kibi ygjaz,
Ýa Ýusuby-Müsri bolupdyrmy oňa demsaz,
„Mest eýledi gähi näz, gähi arbede agaz,
Göwsüm kibi çäk olgan oňa pirahen erdi”.

Ruhsary erer Mushaf-u iki gaşy göwher nisbet,
Jan şire-ýu şirazalary dek oňa peýwest,
Aýlandy pelek kāmim ile berdi maňa dest,
„Men dagy nurdan kef paýga goýup mest,
Gülberg üze kirpigiden egerçe tiken erdi”.

Zowk ile kylyp Andalyp nagraýy-messan,
Çekmiş ony aguşyga bir gunçaýy-handan,
Göýä ol ikewlen idi Bylkys-u Süleýman,
„Hijr imdi Nowaýyny ger öldürse, ne arman,
Munça ki myrady oňa bu wejhi-hasan erdi”.

HOWA BILE ADAM

(Nowaýynyň gazalyna tahmys)

İlähi, bu jahan dek ýüz jahany eýlediň berhem,
Bolup emriň ile magmur bu dokuz tärimi-agzam,
Wujudyňa güwälik berdiler gündiz bile agşam,
„Zehi, mülki-mekanyň on sekiz müňden birigip älem,
Bir öýlük gul Saňa älem era Howa bile Adam”.

Bolup berpaýy-sunguňdan mukarrar sernegun hargeh,
Peleki-zal gözüne tün sewadydan çekip sürme,
Tikipdir haýýyga aý-gün tyllasydan ýasap düwme,
„Berip çün aferineş mahweşiğe hikmetiň jilwe,
Bolup ruhsary-nili-bu müdewwer nilgün tärim”.

Urup sen tagta kökiden, tikip sen teýi-şadrowan,
Kylyp Sen ol seraperdäňe bizi baş gün myhman,
Bina goýgan oňa billa, eger diýdi zehi nadan.
„Nohut halyn görüp enjümden olgaý kim öwji-mizan,
Çü emriň çarhy-zalyň eýläbän mekaraýy-kad ham”.

Riýahyn bergine hary-belalar sanjylyp ondan,
Şakaýyk käsesi her subh gan birle dolup ondan.
Saryg zyba, gyzyl ragna mülewwen açylyp ondan,

„Güli-ahmar, sowsany-azrak bu çemen içre bolup ondan,
Güliden terbiýete çyn olara ýetirip mäkäm”.

Salyp adam tenige ruhy-päkin çeňňi-neý birlen,
Birin kyldyň mynajaty, birin aludaň-meý birlen.
Çykardyň arsaýy-afaka ony nesli-Keý birlen,
„Kusuf içre kuýaşy tabykyn-nagş etdiň aý birlen,
Hyret wehim etdi kim hemjyns iki harpy erer mudgam”.

Ýakyp gahryň odudan boldy bina sürmeýi-mazag,
Bolup lutpuň ýeliden her gurug şah üzre mün ýaprak,
Kylypdyr gül ýüzün ýyrtara emriň hardan dyrnak,
„Çemende ataşın gülden çü goýduň täze ganlyg dag,
Pamygy ak gülden etdiň dag üzre goýgaly merhem”.

Okыр waspyňy säherler Andalyby-asy, gümra,
Onuň köňlide pikriňdir, tilinde zikri-bismilla,
Ulug zatyňa kim manent imesdir hiç şey, ýa Alla.
„Itiňdir şalar-u ýokdur Nowaýy itçe aldyňda,
Olar itden kem-u bu it aýagy topragyndan kem”.

ŞIRAZALAR³²

(Fuzulynyň gazalyňa tahmys)

Tä ki gördüm çeşmi-fettanyňdadyr gammazalar,
Daglar kesdim gaşyň şanyda ýüz endazalar,
Reşk käjiden ýüzige urdy mahweş gazalar.
„Her kitaba kim lebi-laglyň hadysyn ýazalar.
Rişteýi-jan birle yşk ähli ony şirazalar”.

Myhmanym bolduň, eý dilber, gol urdum kiseýe,
Käkiliň söwdasydan nagtymy bermen nesýeýe,
Haly-müşkiniň kylypdyr rozgärimi siýe,
„Bu ne syrdir, syrry-yşkyň diýmeden hiç kimseýe,
Şöhre düşmüş men seni söýdüm diýen awazalar”.

„Aşyk olmaň” diýp nesihatlar köp etdi piri-yşk,
Neýleýin kim jany-köňlüm boldular tashyry-yşk.
Men öler halata ýetdim, ýokmydyr tedbiri-yşk,
„Çäkler gögsümde sanmaň kim açypdyr tygy-yşk,
Köňlümiň şährine mähriň girmege derwazalar”.

Rindeler birle kylyp her dem pygan-u arbede,
Ähli-älem boldular perýady-nalamdan zede,
Şükür Alla, menzil-u mägwam bolupdyr meýkede,
„Şyhlar meýhanadan ýüz döndererler metjide,
Bitarykatlary, gör, kim dogry ýoldan azalar”.

³² MGI. 3101-nji bukja.

Andalyp asa çekip her dem pygan-u zemzeme,
Ol kuýaşyň aryzydan munfagyldyr mehr-u me,
Bir güni bolgaý pyrakynyň wysaly, gam ýme,
„Eý Fuzuly, ýar eger jebr etse ondan ynjama,
Ýar jebri aşyga her dem muhabbet täzelär”,

ÝANMAZMY³³

(Fuzulynyň gazalyna tahmys)

Pygan, kim ol lebi-meýguniçip ganymy ganmazmy?
Hazyn janyma her demzulmy-bidadyn aýanmazmy?
Ýanyp şowk oguna başdan-aýakjismim tükenmezmi?
„Meni jandan osandyrdy, jepadan ýar osanmazmy?
Pelekler ýandy ahymdan,myradym şemi ýanmazmy?”.

Bolup ol but nykap efken, çeker men dertlig şiwen,
Pelek sakfyn kylyp rowzan,gazam enduh, ýerim gülhan,
Işim wale, dilim elken,sözüm bolgaýmy mustahsan,
„Gamym pynhan tutardym men,diýdiler ýara kyl röwşen,
Diýsem ol biwepa,bilmen ynanarmy, ynanmazmy?”.

Çykypdyr ol mahy-taban, jemalydan jahan rahşan,
Guwan, eý göz, gönen, eý jan,içinde galmasyn arman,
Elendirme edip haýran, kylypdyr wadaýy-peýman,
„Kamu bimaryna janan dowaaýy-dert eder yhsan,
Niçik kylmaz maňa derman,meni bimara sanmazmy?”.

Gözüň pür pitneýi-jady, gazaly-müşki-anbarbu,
Atar sen ok-keman ebru, kylar men janymy kabu,
Durur könlüm oňa ötri, barar eşkim bolup ju-ju.
„Güli-ruhsaryňa garşy gözümde ganly akar suw,
Habybym, pasly-güldür bu akar suwlar bulanmazmy?”.

Pyrakynda meni-bidil, işim müşgil üze müşgil,
Tutup sen gaýr ile mähfel,ýatyp men hassa aý-u ýyl,
Seri-köýüň kylyp menzil, myradym bolmady hasyl,
„Degildim men saňa maýyl,sen etdiň aklymy zaýyl,
Maňa tagn eýleýen gapyl,seni görgeç utanmazmy?”

Çykypdyr nämusulmanym, kylypdyr kasdy-imanym,
Pelekde ahy-suzanym, gözümde eşki-galtanym,
Içimde derdi-pynhanym,tebib-ä, ýokmy dermanym?
„Şebi-hijran ýanar janym,döker gan çeşmi-girýanym,
Oýadar halky efganym,gara bagtym oýanmazmy?”.

Jahanda doly gowgadyr, pygany-Andalybadyr,
Ne ýaňlyg şureş efzadyr, dilim waspynda guýadyr,

³³ MGI. 1114, 3101-nji bukjalar.

Oña köýünde mägwadyr, elinde jamy-sahbadyr,
„Fuzuly rindi-şeýdadyr, hemişe halka ryswadyr,
Görüş, kim bu ne söwdadyr, bu söwdadan osanmazmy?”.

KAÝDADYR³⁴

(Wepanyň gazalyňa tahmys)

Eý göz, dök eşk, ol lebi-dürbar kaýdadyr?
Eý akly-wale, ol peri ruhsar kaýdadyr?
Eý jan, gam serreştesige ýar kaýdadyr?
„Eý dil, habar ber, ol ýüzi gülzar kaýdadyr?
Aramy-janym ol güli-bihar kaýdadyr?”

Ýedi pelekden ötdi säher, ah, ýa Repbim,
Janym bu wejh birle baryp, galdy galybym,
Ýokdur gözümiň alnyda ol sim gabgabym,
„Magrypneşin, şam siyeh boldy köwkebim,
Ol apytaby-maşryky-enwar kaýdadyr?”.

Tä key leb pyragyda her lahza gan ýuwtaý,
Ýokdur ýüzüň kuýaşy gözümi ýarutaý,
Köýdürdi hijran tenimi, kime dat eteý,
„Kül boldy yşk otyga kebabym tüteý-tüteý,
Mest eýlegen meni huşýar kaýdadyr?”.

Yslam öýüni bozdy bu kapyr negah ile,
Dinime rehne saldy şikest külah ile,
Bir lahza durmaýyn men bagty-syýah ile,
„Balynym üzre geldi tebip, ýandy ah ile,
Älem içide men kibi bimar kaýdadyr?”.

Pes etmeýin pyganyň Hyjaz-u Yrak era,
Çün Andalyp tart säher wagtyda nowa,
Matlubyna ýetermi kişi bolmaýyn pena,
„Älemde neňg-u nam-nyşan isteme, Wepa,
Aşyk olan garyplara ar kaýdadyr?”.

BUÝY-ÝASEMEN³⁵

(Habybyň gazalyňa tahmys)

Eý nutky janfeza, lebi-lagly şekerşiken,
Husnuň bahary güller açypdyr çemen-çemen,
Kaddyň nahaly-serw, ýüzüň şemgy-enjümen,
„Eý agzy gunça, çehresi gül, hatlary semen,
Zülpi-benewşe, husny-çemen, buýy-ýasemen”.

³⁴ MGI. 3101-nji bukja.

³⁵ MGI. 3101-nji bukja.

Haý-haý, ne düşmüş aрыз üze nuktaýy-hal,
Bagtym ýüzüni kyldy gara, gözýaşymy – al,
Uzra yzar, sib zenehdan, melek mysal,
„Sahyp jemal, ähli-kemal, şeker makal,
Ýusup sypatly, Isa nepes, wejh ile ahsan”.

Terk etdim eý senem, gamy-yşkynda nam-u neň,
Gelen imes jahana seniň dek buty-pereň,
Messana gözli aý-u, kuýaş ýüzli şuhý-şeň,
„Eý, köňli-seň, adaty-jeň, hüýi-peleň,
Náz eýläban kereşme kylan, aşyk öldüren”.

Aýp eýledim, lebiňi sorup jany bermedim,
Magzur tut ki telbe idim, özümi bilmedim,
Tutdy pyrak ysytması çoh ýawalar diýdim,
„Ýok-ýok galat diýdim, hata etdim, keç aňladym,
Işi wepa-ýu köňli sapa, aşygyn sewen”.

Tün-gün işim çü erdi meniň jüstejuýy-dost,
Ýetirdi daň nesimi damagyma buýy-dost,
Biçäre Andalyba watan boldy köýi-dost,
„Az eýle, eý Habyp, şikaýat ze hüýi-dost,
Derdi-beladan ynjamasyň aşygym diýen”.

ÝARY BAR³⁶

(Ubeýdiniň gazalyňa tahmys)

Kaýsy gülşeniň kadyň dek serwi-hoşreftary bar,
Kaýsy gülüň gül yüzüň dek ataşın ruhsary bar,
Kaýsy dilberin lebiň dek lagly-şekerbary bar,
„Şükür kim mahzun köňülin sen kibi dildary bar,
Ne gamy bar ol kişiniň kim seniň dek ýary bar”.

Lebleriniň şowkuda suna getirdim, algaly,
Isteýip badamy-ter bag içre bardym, algaly,
Bagbana „Alma getir” diýp buýurdym, algaly,
„Nary baryn bilmedim, şepdaly sordum, algaly,
Diýdi kim şepdalydan ýokdur nesibiň, nary bar”.

Gözleriň dek bag era nerkes gözi şähla degil,
Serwi-azad-u senuber kamatyňa boldy gül,
Aryzyňa agzyn açdy gunça, haýran galdy gul,
„Kaýsy bir ýagşylygyn
menden sorar sen, eý köňül,
Hupluk esbabyda herne ki diýer sen bary bar”.

³⁶ MGI. 598, 686, 706, 887-nji bukjalar.

Ah, kim döwran belasy takatymy kyldy tak,
Otlug efganym bile boldy münewwer nuh rowak,
Jany-jismimi ýakyp, kül kyldy şitdetlik pyrak,
„Düşgeli işim meniň eýýäm ol gülden ýyrak,
Gunça ýaňlyg köňlüm etrapyda ýüz mün hary bar”.

Ol periler patyşahy mesnet üzre oturyp,
Bezm düzmüş meý içip, jamy-murassag dolduryp,
Hyzmatyňda Andalyp asa durupdyr telmurup,
„Baş goýupdyr astanasyga Ubeýdi gul bolup,
Bendedir oňa weli ýüz soltanatdan ary bar”.

HIJRAN BAŞGA³⁷

(Jamynyň gazalyňa tahmys)

Baksam, dolar gözüme sereşk, ol kuýaşa,
Ýokdur ýüzüň nazarda, gözüm doldy ýaşa,
Zulmuň zyýada boldy meni – dilharaşa,
„Zülpüň hyýaly düşgeli şuryda başga,
Gam başga öltürir meni, hijran başga”.

Piri-mugana bende bolup, pendin algu men,
Bu nowg birle deýr era şaýeste bolgu men,
Uşşak mezhebinde ýok erse uýalgu men,
„Mährapa ne parz ki men sejde kylgu men,
Kylgum durur sujut men ol iki gaşga”.

Tutdum özüme deýr işiginde harymy,
Itler bile sufalydan içdim nagymy,
Zar agladym köňüle salyp ança bimi,
„Eşkimi gan görüp, diýdi: görgül ýetimi,
Burny ganady, agzy ýetişgende aşga”.

Boldy zyýada yşk ody köýdürgeli meni,
Ýok rehm birle bir kişi gaýgurgaly meni,
Gamzaň belasy gahr ile ýazgurgaly meni,
„Gaş-u gözüň talaşdyr öldürgeli meni,
Öldür meni-ýu, goýma ikewi talaşga”.

Ol Andalyby-hassa meni-zara ogşady,
Persuda jisim gam ýüki aстыda gowşady,
Uşşak üýnüni rast surudyda başlady,
„Jamy bir ah çekdi, onyň köňli ýumşady.
Ahym oduny gör, ne eser kyldy daşga”.

MEHRI-RAHŞAN ALYDA

(Nowaýynyň gazalyňa tesmin)

³⁷ MGI. 3101-nji bukja.

Mübtela men, ah kim, bir reşki-ryzwan alyda,
Ýüz bela, ýüz pitne bar ol çeşmi-fettan alyda,
Zar jismim boldy gan bu nüki-müjgän alyda,
Tap düşdi kamatyma zülpi-çowgan alyda,
Oýnasa, güý etgu men başymy galtan alyda,
Paýmal olmak gerek bu şuh-y-jöwlan alyda,
„Bud-u näbudym eger deň bolsa janan alyda,
Zerreýi ýok, bary deňdir mehri-rahşan alyda”.

Tire kyldy subhum ol hurşydy-taban hijr era,
Saldy gam çahyga reşki mahy-Kengan hijr era,
Alla-Alla, men kibi ýokdur perişan hijr era,
Eşki-ahym boldy sarsar birle tupan hijr era,
Bu belalardan gutulmaklyk ne imkan hijr era,
Bahry-eşkimden suw almyş ebri-neýsan hijr era,
„Gözlerimniň çeşmesi alyda umman hijr era,
Göz białna eýledir kim çeşme umman alyda”.

Bargaly ol mah lyka, wah, kim perişandyr damag,
Ganga doldy onsyzyn bezm içre mina-ýu aýag,
Tapmadym hergiz nyşanyň köýbe-köý eýläp sorag,
Mümkin ermes bu sugubetler bile tapmak pyrag,
Zahyr etdi lagly ýadyda gözüm ganlyg bulag,
Läle açdy bag, kül açdy bu ýaňlyg kaýsy bag,
„Wasl içinde dowzah ody birle goýan täze dag,
Ataşın gül dek güman kyl dagy-hijran alyda”.

Hijri-şamy dynmaý otlug ahlar çekdim dilir,
Örtenip kül boldy onuň tabydan mahy-münir,
Gözlerim şurabasy alyda derýa çün gadyr,
Biri Jeýhun-y-beşirdir, biri Seýhun-y-nezir,
Ber maňa husnuň zekatyn,
hem geda men, hem pakyr,
Lutp edip, elim tutup, bolsaň ne boldy destgir,
„Eý musulmanlar, ne halatdyr, ki yşk etmiş ýesir,
Ýüz musulman haýlyny bir nämusulman alyda”.

Eý ajal, janym alyp, bergil maňa sabr-u karar,
Ýogsa hijran elgide goýma meni zar-u nezar,
Wasl hurşydyn diläp, jismim bolupdyr zerrewar,
Ömürdir biygtymady, jana ýokdur ygtybar,
Agzy dek boldum adem, bilini eýläp ygtyýar,
Andalyb-a, köýi-janan sary etseň sen güzar,
„Eý Nowaýy, jan saba alyda kylgaý men nisar,
Bu geda halyn diýse ýetgende soltan alyda”.

SÖZLÜK

Ab (ap) – suw. Aby-haýat – 1. Dirilik suwy, ýaşayyş suwy. 2. Alla bolan söýgi. 3. Ýagşyzadalaryň jana-ruha şypaly sözleri. Aby-neýsan – irki baharda ýagýan ýagyş, ýaz ýagyş, aprel aýynda ýagýan ýagyş.

Ablak – ala, çypar (at hakynda).

Abnus – gara reňkli bir agajyň ady. Bu agaç oda ýakylanda ýakymly ys berýär.

Aç (a:j) – piliň süňki.

Adem – ýokluk, bolmazlyk, ýok bolma..

Aduw – duşman, ýagy, ýow.

Aferineş – ýaradyş, döretme, ýaratma.

Aftap (afytab) – Gün, Kuýaş, Güneş, ýagtylyk. Afytaby – älem ara – 1. Älemi bezeýän Gün, älemi nurlandyryýan Kuýaş. 2. Muhammet pygamberiň sypaty

Agaz – başlangyç, öň, baş. Agaz eýlemek – başlamak.

Agma – kör, gözsüz, görejinden mahrum.

Aguş – gujak.

Ahbap – (birliksany habyp) dostlar, söýgüliler, syrdaşlar, ýakynlar.

Ahmar – gyzyl, gyrmyşy, al.

Ahmet – Muhammet pygamberiň bir ady.

Ahsan – ajap, iň gözel, has owadan; iň oňat, örän gowy.

Ahuw – keýik. Gündogar edebiýatynda söýgüliniň gözi köplenç keýigiň gözüne meňzedilýär.

Ahy-dil – ýürek nalasy, kalp agysy.

Ahzan – (birlik sany huzn) gaýgylar, gamlar, gussalar. Beýtil-ahzan – 1. Gam öýi, gussa öýi. 2. Ýakup pygamberiň ogly Ýusupdan aýra düşenden soň gam-gussa çekip oturan külbesi.

Ahzar – 1. Ýaşyl, gök (ösümlik barada). 2. Gök, mawy.

Akyk asa – gyzyl-narynç reňkli gymmatbaha daşa (hakyka) meňzeş, hakyka meňzeş.

Alhamdu-lillä – Hudaýa şükür, Hudaýa öwgi, öwgi Hudaýa degişlidir.

Aluda – bulaşyk, gatyşyk; hapa, hapalanan.

Aly (a:ly) – beýik, belent, ýokary. Aly jah – beýik mertebeli, ýokary derejeli, uly abraýly. Aly nesep – gelip çykyş ýokary gatlakdan bolan adam.

Alyda – alnynda, önünde, gaşynda, huzurynda.

Andalyp asa – 1. Andalyba (bilbile) meňzeş, bilbil ýaly. 2. Andalyp ýaly, Andalyba meňzeş.

Aram – dynç, rahat, arkaýynlyk.

Arş – 1. Asman, gök. Asmanyň iň belent ýeri, asmanyň iň ýokarky gaty. 2. Belentlik, beýiklik. 3. Tagt. Arşy-agzam – beýik Arş, iň ýokarky asman.

Aryç – ýokary çykýan, ýokary galýan, asmana uçýan, asmana göterilýän. Şebi-aryç – asmana göterilen gijesi. Bu ýerde Muhammet pygamberiň magraja göterilen gijesi göz önünde tutulýar.

Aryz – ýüz, ýañak.

Asa – 1. Rahatlandyryjy. 2. Meňzeş, dek, ýaly, misli ýaly manylary aňladýan söz soňy goşulma.

Asip – zyýan, zeled; muşakgat, külpet, horluk.

Astan – 1. Bosaga, işik, dergäh, gapynyň öňi, girelge. 2. Şa köşgi. 3. Keramatly mazar.

Aswad – 1. Gara, gara reňk. 2. Töhmet, şyltak.

Asy – 1. Günäkär, ýazykly, etmişli. 2. Topalaňçy, gozgalaňçy, baş göteren, boýun bolmaýan.

Asyl – esas, özen. Asly-daýhan – daýhançylygyň esasy özeni, düýp özeni.

Aşna – ýakyn, dost, tanyş.

Aşufta – 1. Tolgunýan, aljyraýan, özünü ýitirýän, dargan, çaşan. 2. Diwana, telbe aşyk. **Aşuftawar** – aşyk ýaly, telbe ýaly.

Aşup – gowga, topalaň, joşgun.

Ataşın (ataşyn) – 1. Ot ýaly, otly, köýdüriji, ýalynly, gyzgyn. 2. Gaharly, gazaply. 3. Köz ýaly gyzyl reňkli. 4. Otdan edilen, otdan ýasalan.

Awara – ykmanda, sergezdan, ilden aýra düşen.

Awaza – dabara, şöhrat, şan, ýañ.

Awkat – wagt sözüniň birlik sany, wagtlar, pursatlar.

Awn – ýardam, kömek, goldaw, medet.

Aýak (Aýag) – içgi üçin edilen jam, meý içilýän gap, şerap goýulýan gap, şeraply bulgur, käse.

Aýakdan ýykylmak – 1. Agyr hassalamak, syrkaw-lamak, kesellemek. 2. Ölmek, dünýäden ötmek.

Aýş – ýaşayyş, durmuş, şatlyk, hoşluk. Aýşy-tarap – aýşy-eşret, şatlyk, şagalaň, şadyýanlyk.

Azada – azat, erkin adam.

B

Bat (ba:d) – ýel, howa, şemal; bady-hazan – hazan ýeli, güýzüň sowuk ýelleri. Bady-saba – säher ýeli, daň şemaly.

Badam – mindal.

Bagşaş – sowgat, berim, sahylyk.

Bahr – deňiz, umman. Bahr-u berr – deňiz we gury ýer, umman we gury ýer.

Bahşaş – sylar, serpaý, peşgeş, berim.

Baka – hemişelik, müdimilik, baky.

Bal – ganat.

Balyn – ýassyk.

Bar – ýük, miwe.

Bark – ýyldyrym.

Basar – göz, göreç, garak.

Baş – 1. Kelle. 2. Ýara.

Batyl – 1. Kör. 2. Nädogry, nädürs, ters.

Byradar – dogan, gardaş, dost.

Besat – düşek; saçak (umuman düşelýän zatlar).

Besi – köp, kân, köplenç.

Beşer – adam, ynsan, adamzat. Adam ady.

Beýt – öý-öwzar, jaý. Beýtil-ahzan – 1. Gam öýi, gussa öýi. 2. Ýakup pygamberiň ogly Ýusupdan aýra düşenden soň gam-gussa çekip oturan külbesi. Beýtil-Aksa – 1. Iň uzakdaky öý, Iýerusalimde ýerleşýän bir metjit. Mekgeden uzakda ýerleşendigi üçin ol metjide şeýle at berlipdir. 2. Beýtil-mukaddes, Iýerusalim. Beýtil-harem – mukaddes öý, Mekge, Käbe. Beýtilla – Allanyň öýi, Käbe.

Bezm – toý, meýlis, şatlyk, şagalaň, keýpi-sapa. Bezm ara – toý-meýlisiň bezegi, toý-meýlisi bezeýji, şatlyga şatlyk goşujy.

Bikyýas – 1. Ölçegsiz, çäksiz. 2. Taýsyz.

Bihanyman – öýsüz-öwzarsyz.

Bihar – tikensiz, tikeneksiz.

Bihet – sansyz, çäksiz, köp.

Bikeran – çäksiz, köp, ummasyz.

Bim – gorky, howp.

Bimar – nähoş, syrkaw, sökel, kesel.

Bina – göz, göreç, garak; kalp gözi açyk.

Binehaýat – çäksiz, sansyz, köp, kân.

Binägäh – bihabar, birden, tötänden.

Binowa – biçäre, pahyr, garyp.

Binýat – düýp, esas, düýbüni tutmak.

Biriýa – yüz görmeýän, dogruçyl.

Birýan – bişirme, kakmaç, gowrulan.

Böhtan – töhmet, şyltak.

Bu Zer (Abu Zerr) Gaffary – Beni Gaffar taýpasyndan bolup, belli sahabalaryň we ilkinji hem-de tanymal takwalaryň biri. Aýdyşlaryna görä, ol başynjy kişi bolup, yslam dinine girip, Hudaýa iman getiripdir. Ol tä pygamber alayhyssalam dünýäden ötýänçä onuň hyzmatynda söhbetdeşlikde bolupdyr. Soňra Şama gidýär we şol ýerde Mugawýýa bilen oňuşmaýar. Mugawýýanyň şikaýaty sebäpli Osman ony Medineden dört menzil uzaklykda ýerleşen Rebz diýen ýere sürgün edýär. Ol şol ýerde 32-nji hijri-kamary ýylynda dünýäden ötýär.

Bihamdililla – Hudaýa şükür, Allatagala hamdy-sena bolsun.

Bylkys – Rowaýatlara görä, Ýemen welaýatynyň Saba şäheriniň aýal patyşasy, ol örän owadan bolupdyr. Süleýman pygamber oňa aşyk bolup öýlenipdir.

Ç

Çah – guýy.

Çehre – ýüz, keşp.

Çelipa – atanak, dört örüm. Zülpi-çelipa – dört örüm saç.

Çendan – şeýle köp, şeýle güýçli, artykmaç.

Çäki-giriban – ýaka ýyrtmak, ýaka ýyrtyp aglamak.

Çäş – 1. Guşluk, 2. Çäj, däne.

Çün – sebäbi, üçin.

Çyrlatmak (çarlatmak) – gygyryp çagyrmak, jar çekdirmek.

Çyrlamak – çagyrmak.

D

Dagal – pes, nejis, galp; hilegär, mekir, hilegärlik.

Damen (daman) – syn, syýetek.

Daryg – haýp, wah, arman.

Daşwakga – pyşbakga.

Dawer – 1. Häkim, patyşa. 2. Sudýa, kazy. 3. Alla, Hudaý.

Daýre – töwerek, daş-töwerek.

Daýym – hemişe, mydama.

Demag (damag) – beýni, ýülük, burun.

Demar – heläkçilik, ýok edilmek.

Demsaz – ýakyn, jana-jan dost.

Der hakykat – hakykatda.

Dergäh – gapy, işik, arz jaýy, kabul edilýän ýer.

Dermade – ejiz, haldan düşen, mejalsyz.

Destan – dessan, poema, oguzlaryň bir şygry formasy, aýdym, habar, gürrüň.

Destgir bolmak – ýardam bermek, kömek etmek, goldamak.

Deşt – çöl, giň meýdan, sähra.

Deýr – 1. Buthana, hram. 2. Meýhana. 3. Dünýä, älem, jahan.

Dähr – dünýä, älem, jahan.

Dide – göz, göreç, garak. Dide pür nem – gözi ýaşdan doly.

Diger – başga, özge, beýleki.

Dil – ýürek, kalp.

Diläfgar – ýüregi ýaraly, ýaramaz ýagdaýly.

Dilhah – ýürekdeş, göwündeş, göwün küýseýän.

Dilharaş – ýüregi ýaraly, ýüregi ýaralaýan.

Dilhasta – ýüregi ýaraly, göwniçökgün, gaýgyly.

Dilir – batyr, edermen.

Dilkeş – özüne çekiji, täsin galdyryjy; göwne ýakymly.

Dilnowaz – göwün göteriji, söýgüli.

Dilruba – 1. Göwni özüne çekiji; gözəl, owadan. 2. Söýgüli.

Dilteň – ýüregi ýaraly, aladaly, gamly, gam-gussaly.

Dirine – gadymy, köne.

Diwanawar – däl ýaly, jynly ýaly.

Diýar – oba, ýurt, watan.

Dowa – düri-derman, peýda, nep.

Duhtar – gyz.

Dur – uzaklyk, daş aralyk.

Durraç – sülgün, turaç.

Durug – ýalan, galp, aldaw, aldama.

Duýgy – 1. Akyl, bilim, ylym 2. Bagt.

Dügme (dűwme) – ilik, kilit.

Dür – göwher, hünji, gymmat daş. Dürri-nap – arassa dür. Päkize göwher. **Dürri-ýekta** – ýeke-täk dür, taýsyz dür. Dürri-fezahtet – hapa dür, gatançly dür. Dürri-galtan – togalak dür. Dürri-ýegana – deňi-taýy bolmadyk gymmat bahaly dür, taýsyz dür.

Dürç – 1. Sandykça, guty, göwher salynýan gutujyk. 2. Gm. söýgüliniň agzy.

Düýt – tüsse. Dűydi-iştiýak – şowk-höwes tüssesi.

E

Ebes – biderek, ýersiz, bihuda, ýaramaz, peýdasyz. Bu söz türkmen dilinde hebes görnüşinde ulanyl-ýar.

Ebr – bulut, duman. Ebri-neýsan – ýaz buludy, ýaz ýagşy.

Ebru – gaş.

Eda – 1. Helak, heläkçilik, pida, mahrum, böwet, päsgel. 2. Töleg, töleme, ödeme. 3. Beýan. 4. Özüni oňat alyp baryş, edeplilik, asyllylyk, haýalylyk, sypaýylyk. 5. Kömek ýardam. 6. Berjaý etme, ýerine ýetirme.

Efsana – erteki, dessan.

Efşa – ygılan edilen, neşir edilen, paş edilen, bildiriş.

Egada – gaýtalama.

Eganat – ýardam, goldaw, kömek, medet.

Ehanat – ýigrenç, masgaralama, kemsitme.

Ejdat – urug, ata-baba, öten nesil.

Ekamat – 1. Ornaşmak, ýaşamak, mekan tutmak. 2. Ýaşayyş, durmuş, güzeran.

Elan – şol bada, şol wagt, derrew, bada-bat.

Elem – görgi, azap, gaýgy-gam.

Elest – Kurany-Kerimiň 7-nji („Agraf“) süresiniň 172-nji aýatynda getirilýän «Dälmidirin» diýen jümle. Allatagala ähli zatlaryň ruhuny ýaradyp, olara ýüzlenip „Elestu birabbikum“. Men siziň Perwerdigäriňiz dälmidirin? diýipdir. Olar bolsa „Sen biziň Perwerdigärimizsiň“ diýip jogap beripdirler.

Elfaz (labz) – gürlemek, söz aýtmak, aňlatma, aňladyş. Labzy şeker – şirin sözli, sözi şirin.

Elgi – eli, goly.

Elken – peltek.

Eltaf (lutf) – mylaýymlyk, rehimlilik, mähribanlyk.

Elwan – dürli reňkli, al-ýaşyl.

Elwidag – hoş sag bol, saglykda görşeli, hoşlaşyk.

Emri-muhal – bolmajak, mümkin däl iş, kyn iş.

Enaýat (anaýat) – merhemet, rehim, ýardam, kömek, goldaw, medet.

Enaýat kylmak – 1. Ýagşylyk etmek, kömek etmek. 2. Bagyşlamak, bagyş etmek, bermek.

Enbiýa – nebiler, pygamberler. Täji-enbiýa – pygamberleriň täji, Muhammet pygamberiň lakamlarynyň biri.

Enbuh – köp, sansyz.

Endaza – ölçeg, çen, çak.

Endek – az, azajyk, kem.

Endişe – 1. Oý, pikir. 2. Gaýgy, gussa.

Enduh – gam-gussa.

Enfas – nepes, dem.

Engam – halat, serpaý.

Engiz – 1. Özüne çekiji, tolgundyryjy, oýaryjy, joşduryjy, gozgalaňa salyjy manylaryny berýän sözsoňy goşulma. 2/ Niýet, meýil; sebäp.

Enjüm – ýyldyzlar.

Enjümen – üýşmeleş, ýygna.

Erada – erk-isleg.

Erk – gala, köşk, içki gala, köşgüň içi.

Esb (esp) – at, ýaby, gylýal.

Eser – 1.Ýz, nyşan, alamat, täsir. 2. Ýazyjy-şahyryň, sungat işgäriniň döredýän zady, kitap, ýazylyp galdyrylan ýadygärlik.

Eshap – sahabalar, Muhammet pygamberiň ýaranlary.

Esir – esir, gul, bende.

Esrar – syr, gizlin.

Esrü – köp, kän, örän.

Eşbeh – meňzeş, çalymdaş.

Eşk – gözyaş. Eşki-galtan – togalanyp gözden gaçýan gözyaş damjasy.

Eşki-galtan – togalanyp gözden gaçýan gözyaş damjasy.

Eşrepi – pul ady, gyzyly pul.

Eşýa – zatlar. Jümleýi-eşýa – emme zatlar, ähli zatlar.

Etagat – boýun egme.

Eýýup – Ýakubyň neslinden bolan pygamberlerden biri. Rowaýatlarda aýdylşyna görä, bir näsaga kömek etmänligi üçin onuň öz tenine hem gurt düşenmiş. Ol gurtlar onuň ähli etini iýip, süňküne ýetenmiş. Ol şonda-da oňa çydaý, bu kynçylygy öz sabyrlylygy bilen ýeňip geçýär. Ahyry Allatagala oňa rehim edýär, onuň önünde bir çeşme peýda bolýar, ol hem şol çeşmeden ýuwnup, keselinden gutulýar. Allatagala onuň ähli ýitiren zatlaryny gaýtadan bagyş edýär. Şonuň üçin onuň ady Gündogaryň nusgawy edebiýatynda sabyrlylygyň nusgasyna öwürlipdir.

Ez (I) – dan, den goşulma, çykyş düşüminiň goşulmasy.

Ez (II) (az) – 1.Isleg, höwes, tamakinlik, artyk islemek. 2. Arzuw, haý-höwes.

Ez-ah – wah, haýp, arman.

Ez beraýy – sebäp, ötri, şol sebäpli.

Ezdat – garşydaşlar, duşmanlar.

Ezel – 1. Hemişelik, mydamalyk, bakylyk. 2. İn gadymy döwür, bir zadyň (barlygyň) ilkinji başlangyjy, owwal maňlaýyna ýazylmak. 3. Başlangyjy bolmadyk zaman, in gadymy döwür, ýaradylyş döremezinden öňki döwür. Rozy-ezel – hiç zat ýaradylmazyndan öňki döwür, hiç zat ýok, diňe Allanyň bar wagtyndaky döwür.

Ä

Ägäh – aga, habarly, belli, mälim, äşgär. Ägä bolmak – habarly bolmak.

Äks – surat.

Älem – dünýä, jahan.

F

Fahr – buýsanç, guwanç.

Faryç – şatlykly, şatlyk berýän, şatlandyryjy, gam-gussany dep ediji, göwün açyjy. Ýa Faryç – eý göwün açyjy, eý gam-gussany dep ediji. Bu ýerde Allatagala göz önünde tutulýar.

Ferag – asudalyk, rahatlyk.

Ferip – aldaw, hile.

Fettan – 1. Özüne çekiji, jadylaýjy, ýesir ediji, gyzyklandyryjy. 2. Pitneçi, pitne turuzyjy.

Filhal – şol wagt, şol zaman.

Furug – ýagtylyk, nur, şöhle.

Fusun – owsun, jady.

G

Gabgap – alkym, goşa alkym.

Gadam – ädim, ýöriş.

Gaffar – rehimli, bagyşlaýjy. Alla. Taňry, Hudaý.

Gafra – örtük, ýapynja.
Gallaş – garyp, eli ýuwka, mätäç.
Galtan – togalak, togalanýan.
Gam dide – jebir çeken, horluk gören.
Gamza – näz, näzli bakyş.
Gamzede – gussa gurşap alan, gam basan, gam-gussaly.
Gapyl – habarsyz, duýdansyz.
Garkap – suwa batmak, gark bolmak.
Gaza – ýüze çalynýan gyzyň reňk.
Gazal – 1. Keyik, jeren; 2. Gm. Gözel, söýgüli.
Gerdiş – aýlanmak, hereket etmek.
Gerdun – pelek, takdyr, aýlanma.
Girýan – nalaýan, aglaýan.
Gisu – örüm-örüm saç, zülň.
Görset – görkez.
Göwherpaş – göwher saçýan, göwher sepeleýän, göwher seçýän.
Gul – künde, gandal, zynjyr.
Gulam – hyzmatkär.
Gulgula – gykylyk, zenzele, galmagal, gowga.
Gulgula salmak – gozgalaňa salmak, joşdurmak.
Gut – bagt, oňat ykbal.
Guwwas – suwa çümýän, suwda ýüzüji.
Gülbul – gunça; gyzyň gül agajy.
Gülhan – ot ýakylýan ýer, hammamyň ot ýakylýan ýeri.
Güli-bihar – tikensiz gül, tikensiz çeçek.
Güljebin – 1. Gülmaňlaý, açyk ýüzli. 2. Gül ýüzli, görmegeý, owadan.
Gülruh – gül ýüzli, gözel.
Gümrah – azaşan, ýoldan çykan, ýoluny ýitiren.
Güwäh – güwä, şaýat.
Güý – at üstünde taýak bilen oýnalýan top.
Gyl – tanap, ýüp, gyltanap.

H

Habyp – ýakyn dost, ýakyn adam. Habyby-Hak – Hakyň dosty, Hudaýyň dosty. Muhammet pygamberi lakamy.
Hadys – 1. Söz, gürrüň. 2. Muhammet pygamberiň sözi. 3. Täze.
Hafyz – saklaýjy, serediji, goraýjy. Alla, Taňry, Hudaý.
Hakarat – kemsitmeklik, masgaralamak, harlamak, peseltmeklik, peslemek.
Hakyr – ejiz, biçäre, kemsidilen, harlanan.
Halat – ýagdaý.
Halawat – 1. Süýjülik, ýakymlylyk. 2. Tagam, lezzet.
Haly – boş.
Halyk – Ýaradan, Alla, Taňry, Hudaý.
Halyl – 1. Dost. 2. Ybraýym pygamberiň lakamy.
Halyl asa – Halyla meňzeş, Halyl ýaly, Ybraýym pygamber ýaly.
Ham – çig, bişmedik.
Ham eýlemek – 1. Bükmek, egreltmek, epmek.
 2. Çig etmek, bärden gaýtmak, pes hilli etmek.
Hame – 1. Gamyş ruçka, pero, ýazma. 2. Ýüpek.
Hamra – gyzyň (reňk).
Hamy – goragçy, daýanç, direg, hemaýatçy, goldaýjy, kömek beriji. Hamysy – hemaýatkäri, hemaýatçysy.

Hamyda – eglen, bükülen, bükür, bükür.

Handan – güler yüzli, gülyän. Handan-handan – güle-güle.

Hanyman – bar zat, ähli zat.

Hab (hap) – 1. Uky. 2. Düýş. Haby-gaflat – habar-syzlyk ukusy, bihabarlyk ukusy, gapyllyk ukusy.

Har – 1) pes, pese düşen, horlanan, 2) tiken, ýandak.

Hara – gaty daşyň ady, granit. Hara seň – gaty we uly daş, harsaň.

Haraş – sypçyryk, dyrnaçak yzy, ýara.

Harb – söweş, jeň, uruş.

Harym – içine girmeklik keseki adama gadagan bolan ýer, jaý.

Hasm – duşman, ýagy, ýow.

Hatyp – hutbaçy, ündewçi, wagyzçy.

Hatyr – howsala; pikir; akyl ýitirmek.

Haýma – çadyr.

Haýrat etmek – geň galmak, haýran galmak.

Haýý – diri, janly. Haýýy-towana – Hemişe diri we bar zada güýji, erki ýetýän. Alla Taňry, Hudaý.

Hazyn – tukat, gaýgyly, gamly.

Heftum rowak – ýedinji gat asman.

Hekim – 1. Örän akylyly we paýhasly adam, parasatly kişi, filosof. 2. Alym. 3. Lukman.

Hekke – alahekek, hekek.

Heman – 1. Şol, edil şol. 2. Şol bada, derrew, bahym.

Hemdem – ýoldaş, dost.

Hemle – hüjüm, urgy, zarba.

Hemra – ýoldaş.

Hemsöhbət – söhbetdeş, gürründeş.

Herasan – gorkuzylan, gorkan, gorkýan.

Hes (has) – samam, ot-çöp, haşal ot.

Heşm – mal-gara, goýun, süri.

Heýhat – wah, ah, dat.

Heýli – örän, köp, kân.

Hezar – mün (1000).

Hädi – dogry ýol görkeziji, dogry ýol salgy beriji. Hädi lena – bize dogry ýol görkez, bizi dogry ýoldan äkit.

Häksar – hor-homsy, pes, garyp, guma bulaşan.

Hidaýet – hak ýola salma, dogry ýola gönükdirmr.

Hilal (helal) – 1. Täze dogan aý. 2. Gm.Gözel, owadan. 2. Gelşikli gaş, egme gaş.

Hiýel – «hile» sözünüň köplük sany. Hileler, mekirlilikler, pyrryldyklar.

Hoja – eýe, hojaýyn. Hojaýy-Ganbar – Ganbaryň hojaýyny, Hezreti Aly, Alynynyň lakamy.

Hoja Ahrar – Nasreddin Ubaýdylla Ahrar meşhur sopolaryň biri. Nowaýy oňa uly hormat goýupdyr. Abdyrahman Jamy-da ondan sapak alypdyr. Ol 1490-njy ýylda aradan çykypdyr.

Hoşýar (huşýar) – 1. Akylyly, paýhasly, düşüňjeli. 2. Hüşgär, sak, eserdeň. 3. Serhoş däl, sersag, aklyly ýerinde.

Hotan – Hytaý Türküstanynyň Kaşgaryň günortasynda ýerleşýän böleginiň köne ady. Bu ýeriň müşk berýän keýikleri meşhurdyr.

Howp – gorky, ätiýaç. Howp-u rija – gorky we umyt.

Howzy-Köwser – jennetde akýan Köwser çeşmesiniň guýýan howzy.

Hudawent – Alla, Taňry, Hudaý.

Hulk – sypat, häsiýet, gylyk; göwün.

Humar – keýp, oýun; serhoş.

Hunçekan – gan dolan, gondan püre-pür bolan, gan damdyrýan, gan dökyän.

Hunhor – ganhor, zalym.

Hup (hub) – 1. Ýagşy, oňat. 2. Owadan, gözel.

Huraman – sallanyp, ýöreýän, nâz bilen sallana-sallana ýöreýän.

Hurdadan – ýiti, inçeden saýgarýan.

Hurkat – gyzgynlyk, ýakyjylyk, howur, gor; köýdürme, ýanma.

Hursant – hoşal, şat, begençli.

Hurşyt – Gün, Güneş, Kuýaş. Hurşydy-taban – nurly Gün.

Hurt (hurda) – ownuk, kiçi, maýda.

Husn – görk, görmek. Husny Huda dady – Hudaý beren gözellik, tebigy gözellik.

Hüdä – hak ýol, dogry ýol; hak ýola salma, hak ýola gönükdirme, dogry ýola ugrukdyrma. Piri – hüdä – dogry ýola gönükdiriji pir, hak ýola salyjy pir.

Hükema – hekim sözüniň birlik sany. Hekimler, danalar.

Hüweýda – aýdyň, äşgär, açyk, belli, aýan, mälüm.

Hüýr – owadan, gözel, behişdiň gyzlary.

Hylm – ýumşaklyk, mähremlik, mylaýymlyk, geçirimlilik.

Hyraç – 1. Salgyt, töleg. 2. Bölünmek, aýrylmak.

Hyret – pähim, paýhas, akyly, huş.

Hyrs I – açgözlük, güýçli isleg.

Hyrs II – aýy.

Hyruç – 1. Gykylyk, çirkin ses, galmagal. 2. Joşgun, möwç. 3. Gujur, gaýrat.

Hysar – berkitme, gala.

Hyssa – paý, bölek

Hyşmat – haýbat, dabara, beýiklik.

Hydyr (Hyzyr) – 1. Pygamberleriň biri. Hydyr dini düşünelere görä, Isgender Zulkarneýn bilen Zulmata gidip, ýerasty ýaşaýyş (dirilik) çeşmesini tapyp, ondan suw içipdir we hemişelik ýaşaýyşa eýe bolupdyr. Özi-de çöl-býewanlarda, daglarda-düzlerde gezip, şol ýerlerde suwsuzlykdan heläk bolanlara kömek berýär we ölümden halas edýär. 2. Ýaşyl, gök, gök öwsüp duran.

I

Ibtida – baş, ön, başlanyş, başlangyç.

Idris – rowaýatlara görä, gadymy pygamberleriň biri, onuň Hermes, Ermis, Ahnuh ýaly başga birnäçe atlary-da bar. Ol Müsüriň Menef şäherinde dogulýar, köp syýahat edýär. Idrisiň ady Gurhanda hem gabat gelýär.

Iftihar – buýsanma, buýsanç, öwünme, guwanç.

Igi (iňi) tutmak – burgusy tutmak.

II – 1. Ilat, taýpa. 2. boýun egdirme, tabyn etme.

Itipat – ýagşylyk, hoşamaýlyk, goldaw, üns, merhemet.

Imdat – peýda, kömek, ýardam.

Imes – däl, ýok.

Innä fatahnä – Gurhany-Kerimiň 48-nji («Fath») süresiniň 1-nji aýatynda gelýän jümle: «Hakykatdan hem Biz size açyk-röwşen ýeňiş eda etdik».

Intikam – öç, ar .

Irtibat – baglanyşyk, gatnaşyk.

Isgender – (biziň eramyzdan öň 356-323). Gündogarda Isgender Zulkarneýn ady bilen meşhur bolan, Aleksandr Makedonly. Ol Makedon patyşasy Filip ikinjiniň ogludyr. Ol gadym dünýäniň belli basybalyjylaryň biri bolup, Gündogar folklorynda we edebiýatynda onuň bilen bagly köp sanly rowaýatlara, çeper eserlere duş gelmek bolýar. Ol 33 ýaşynda aradan çykýar.

Istifada – peýdalanma, haýyrlanma.

Iştiýak – meýil, höwes, isleg, arzuw, şowk.

Işwe – näz, gamza.

Izet – Alla, Hudaý, Taňry.

J

Ja eýlemek – 1. Ornaşmak, jaý tutmak, mekan tutmak. 2. Orun etmek, ýer bermek, orun bermek.

Jadde – uly ýol, giň ýol.

Jadu – jady, jadygöý.

Jagdy-gisu – saçyn, zülpüň, buýrasy, saçy buýra, buýra saç.

Jah – mertebe, dereje.

Jahan – dünýä, älem. Andalypda bu söz ilat, köpçülik, adamlar manysynda hem ulanylýar.

Jame – egin-eşik, geýim, üst-baş.

Janfeza – jana-jan goşýan, lezet berýän, ruhuňy joşdurýan.

Janyp – ugur, tarap.

Jary – 1. Däp edinmek, ýoň edinmek. 2. Akdyrmak, rowan etmek. 3. Yglan etmek.

Jawudan – hemişelik, mydamalyk.

Jazym – gutarnykly, kesgin.

Jebraýyl – Hudaýyň sözlerini Muhammet pygambere ýetirýän wekil perişde, ilçî.

Jela I – 1. Ýalpyldy, ýaldyrama, ýalkym, şöhle, nur, ýagtylyk, parlaklyk. 2. Görk, görmek. 3. Dabara, şowhun.

Jela II – ýurdy taşlap gitmeklik, watandan aýra düşmeklik, göçüp gitmeklik.

Jennet – behişt, uçmag. Jennetil mägwa – jennet öýi, asuda jennet. Ýedi jennetiň biriniň ady.

Jepa aýyn – jebir-jepa etmekligi kâr edinen.

Jepbar – Alla, Taňry, Hudaý.

Jerahat – ýara, baş.

Jeride – 1) ýeke, ýalňyz; 2) naýza; 3) ýazgy depder; gazet.

Jeýp – ýaka, ýaka açyklygy.

Jezbe – höwes, hyjuw, özüne çekijilik.

Jäenä – Bize geldi. «Innä fatahna» jäenä –«Hakykatdan hem Biz size açyk-röwşen ýeňiş eda etdik» (Gurhany-Kerimiň 48-nji («Fath») süresiniň 1-nji aýaty) bize geldi.

Jähl (jahyl) – nadan, bilimsiz akmak.

Jäwirul-isneýn – «iki kişä goňşy bol».

Jiger – bagyr.

Jinde – ýyrtyk-irik eşik, sallam-sajak bolan geýim, derwüşleriň geýimi.

Jirjis – dini rowaýatlara görä, keramatly hasaplanýan şahslaryň (hristian dinindäki Swýatoý Georgiý) ýa-da pygamberleriň biri. Duşmanlary ony köp kynçylyklara sezewar edip, ýüz para edip öldürenlerinde hem, göýä ol direlenmiş.

Jism – ten, göwre.

Joş-u huruş – joşma, gaýnama, janlanma, gykylyk.

Jöw – arpa.

Jöwahyr (jöwähir) – jöwher sözüniň köplük sany. Jöwherler, göwherler, gymmat baha daşlar.

Jöwlan – 1. Aýlanma, dolanma, dolandyrma.
2. Sergezdanlyk.

Jöwlangäh – aýlanylýan ýer, gezilýän ýer.

Ju-ju (jow-jow) – aryk-aryk, ýap-ýap; gm. köp, kân.

Juhy – Çingiz hanyň ogly.

Junun – dälilik, diwanalyk, telbelik

Juý –joýa, ýap, salma.

Juýbar – joýa, ýap, jar, salma.

Jüzw – 1. Bölek, bölüm. 2. Azajyk, bölejik.

Jylawdar – 1. Patyşalaryň, han-begleriň atyny tutýan, jylawyndan tutup, ýöreýän adam. 2. Öňden gidýän goşun, öňde ýöreýän atly goşun, bölüm.

K

Kad – boý, syrat.

Kadah – käse, pyýala, bulgur.

Kaddy-möwzun – gelşikli syrat.

Kaf – arap elipbiýinde harp ady.

Kaly-makal – söz, gürrüň, gep.

Kamar – Aý

Kamat – boý, syrat.

Kamu (kamug) – hemme, ähli, bütin.

Kanun – gadymy kirişli saz guraly, ony ilkinji gezek Faraby (IX asyr) oýlap tapypdyr.

Kanyg – kanagatly bolmak, kanagatlanmak, kanagatly.

Kapyr (käpir) – zalym, başga dine uýýan, ideýa tarapdan garşydaş.

Karkaf – şerap, çakyr, arak.

Kast – meýil, isleg, maksat, niýet.

Kat – öň, ýany, huzury, garşysy.

Katar – hatar.

Katg – 1. Bölme, kesme, ýolma, arasyny bölme. 2. Geçme, ýol geçme. Katgy-mesafat – uzak ýol geçmek, ýollar sökmek.

Katg eýlemek – 1. Kesmek, üzmek, ýolmak. 2. Geçmek, ýol kesmek.

Katl – öldürme, ölüm.

Katyl – ganhor, öldüriji.

Kaza – 1. Ölüm. 2. Täleý, takdyr, ykbal, maňlaý, başa gelen, betbagytlyk. 3. Buýruk, höküm, karar. 4. Kazy. 5. Bir zadyň tamam bolmagy, bir zadyň soňy. 6. Göýberlen namazyň öwezini dolmak üçin namaz okama, okalmadyk namazy soň ýerine ýetirme (kazasyny okama).

Kebd (kebed) – bagyr, jiger.

Keçreftar – ýaramaz gylykly, betpygyl.

Kelam – söz, gürrüň.

Kelan – uly, beýik, iri.

Kelim – 1. Sözlänilen, gepleşilen, söhbetdeş bolnan. 2. Tur dagynda Hudaý bilen gepleşen Musa pygamberiň (Kelim, Kelimulla) lakamy.

Kemal – oňat, mynasyp, zehinli, kâmil.

Kemalat – ýetişenlik, dolulyk, kâmillik.

Kemterin – iň az, iň pes, iň kem, iň kiçi.

Kesapat – 1. Hapa, kir. 2. Gür, ýygy. 3. Zyýan.

Keşwer – ýer, ýurt.

Kette – uly, beýik.

Key – patyşa, belent mertebeli, adyl, asyly (geçmişde dört sany patyşanyň „key” tituly bolupdyr).

Keyin – yz, arka, soň, soňra.

Käç – 1. Şarpyk, şapbat. 2. Ýumruk

Kämiýap eýlemek – bagtly etmek, maksadyna ýetirmek, üstünlik gazandyrmak.

Kämran (kamran) – maksadyna ýeten, bagtly, bagtyýar.

Kän (kan) – hazyna, baýlyk.

Käşif – 1. Açyýy, açyş ediji, açýan, bilýän, äşgär ediji, oýlap tapyýy, bilgiç. 2. Göwün açyýy, gam-gussany dep ediji. Ýa Käşif – eý äşgär ediji, eý bar zady biliji. Bu ýerde Allatagala göz önünde tutulýar. Käşifi-esrar – 1. Syrlary açýan, syrlary bilýän.

2. Allatagala, Taňry, Hudaý.

Kilk – 1. Ýüwüş, galam. 2. Hat, ýazuw. Kilki-tahaýýul – hyýal galamy, pikir ýüwüşü.

Kipaýat – ýeterlik mukdar, ýeterlikli, kömek, haýyr.

Kirdar (kerdar) – amal, hereket.

Kowkep – ýyldyz.

Kowl – 1. Söz, gep; düşündiriş, ylalaşyk, pikir, garaýyş. 2. Aýdylan söz, söz bermek, ant içmek.

Kowsy-kuzah – älemgoşar.

Köwkep – ýyldyz.

Köwn – barlyk, bar bolmaklyk, älem, jahan, ähli ýaradylan zatlar, barlyk.

Köwneýn – iki dünýä şu dünýä we ahyrýet.

Köwser – 1. Jennet çeşmesi, howzy. 2. Gm. Gaty süýji zat.

Ku (köý) – köçe. Kube-ku – köçeme-köçe.

Kuddus – 1. Mukaddes, päk, mübäreke, in eziz, in mukaddes. 2. Alla, Taňry, Hudaý.

Kudek – çaga, oglanjyk.

Kuh – dag.

Kul kefä – ýeterlik diý, ýeterlik diýip aýt.

Kumaş – mata, ýüpek parça.

Kuraýşy – Muhammet pygamberiň tiresi.

Kurbat (kurbet) – 1. Ýakynlyk, golaýlyk, goňsulyk. 2. Ýakyn aragatnaşyk, çyn dostluk. 3. Mahsuslyk.

Kutbul-eren – erenleriň piri, Ahmet Ýasawynyň lakamy.

Kuýun – 1. Harasat, tupan, ýel. 2. Tüweleý.

Küffar – birlik sany kafyr, kapyrlar.

Küfr – närazylyk, inkär etmeklik, näşükürlük etmeklik, uýmazlyk.

Küläh – selle, telpek, topby, peş.

Külpet – kynçylyk, azap, zähmet.

Kürs (kürsi) – 1. Oturgyç. 2. Metjitlerde wagyz aýdyjylaryň münberi. 3. Tagt. 4. Wezipe. 5. Asmanyň bir gaty.

Küşende – öldüriji, ganhor.

Kütah (kütah) – gysga, kelte.

Kütehnazar – 1. Gözýetimi dar, düşünjesi pes, çäkli. 2. Bahyl, gysganç.

Kysym – bölek, parça.

Kytal – uruşma, söweşme, gowga etme.

L

Lä ilähe-illalla – Alladan başga hudaý ýokdur.

Lä uhsa sena – senaňa san ýetmez, çendenaşa köp öwgi. Bu jümle hadysdan bir bölek bolup, onuň doly görnüşi şeýle: Seniň sypatlaryňy sanap bilmeýärim, Sen Öz zatyňy (barlygyňy) Özün beýan eden Zatsyň.

Lagly-Badahşan – Badahşa ülkesinde çykýan gymmatbaha daş, rubin.

Lagly-meýgun – gyzył çakyr reňkindäki lagl.

Lagly-nap – sap lagl, garyndysyz lagl.

Lagyn – näleti, näletlenen, nälet sinen.

Lahza – göz açyp-ýumasy salym, bir salym, pursat.

Leb – 1. Dodak. 2. Kenar, derýa ýakasy, derýa boýy.

Lektun – Hindistanda ýerleşýän gadymy şäher.

Lem ýezel – hemişelik, ebedilik, ölmez-ýitmez.

Letafet – 1. Nepislik, näziklik, ýumşaklyk. 2. Mähremlik, rehimdarlyk, mylaýymlyk.

Leýil – gije, garaňky. Leýletil-magraç – magraç gijesi, Muhammet pygamberiň asmana çykan gijesi.

Läle – gyzył reňkli gül.

Läle yzar – läle ýüzli, läle ýañakly, gül ýüzli.

Lämekan – 1. Mekansyz, jaýsyz, öýsüz. 2. Alla, Taňry, Hudaý.

Läşerike-wahdahu – birligine şärik ýok.

Läýagkyl – akyly giden, huşy uçan, serhoş; nadan, samsyk, tentek. Mesti-läýagkyl – serhoş, huşuny ýitiren, başy aýlanan serhoş bolup akylyny ýitiren.

Li – üçin; degişli.

Lowh – hat ýazylýan tagta, depder.

Lugba (lügbe) – oýun, oýunjak.

Lujaç – çuň we köp suw, derýa.

Lukman hekim – „Kasasyl-enbiýada” berilýän maglumatlara görä, efioپیýaly bir agaç ussasynyň ogly bolup, Dawudyň zamanynda ýaşap geçipdir, legendar tebip, dana adam bolupdyr. Ol Gündogar halklarynyň edebiýatynda we

folklorynda her hili agyr keselleri bejerýän güýçli tebibin şekilinde getirilýär şeýle-de köp dürli aforizmlerin, nakyllaryn, basnalaryn awtory hökmünde tanalaýar. Halk arasynda aýdylýan rowaýatlara görä ol 4400 ýyl ýaşanmyş.

Lut – pygamberlerin biriniň ady. Ol Ybraýym pygamberin doganoglandyr. «Kysasy Rabguzyda» getirilişine görä, onuň doly ady Lut ibn Hazar ibn Baryh ibn Harandyr. Lut Ordonda, Ybraýym pygamber Palestinada ýaşapdyr. Ordonda: Darduma (Duma), Amura, Sewan (Sanga), Sedum, Sugar (Sagwa) atly baş sany uly şäher bolupdyr. Onuň pygamberlik eden halky bozgaklyk edendikleri üçin bu baş şäheri halky bilen bilelikde ýer ýuwdupdyr. Ol halkyň Ýabd, Maşhur, Kub we Kut atly dört sany meşhur butlary bolupdyr. Lut pygamberin Rahyla we Waýyla atly iki sany aýaly bolup, Waýyla kapyrlaryn hataryna goşulypdyr. Lutuň hak ýola çagyran halkyna «Mugtafakat» diýýärler. Ol bolsa, mekir, hilegär diýen manyny berýär.

Käbir rowaýatlarda Lutuň hakyky adynyň başga («Kysasy Rabguzyda» Abdylla) bolandygy, «Lut» sözünüň «Lewat», ýagny beççebazlyk diýen sözden gelip çykandygy we bu adyň «lewat» bilen meşgullanýanlary hak ýola çagyrmak diýen manyda ulanylandygy barada beýan edilýär. Çünki onuň hak ýola çagyran halky beççebazlyk bilen meşgullanyp, hak ýola düşmändikleri üçin ýer hopupdyr.

Lutp –merhemet, mähremlik, ýagşylyk.

Lutp etmek – ýagşylyk etmek, mähremlik etmek.

Luwluw – dür, hünji, gymmatbaha daş.

Lyka – ýüz, keşp.

M

Maglup – ýeňlen, ýeňilişe sezewar bolan.

Magmur – abat, abat edilen.

Magrur – 1. Tekepbirlik, ulumsylyk, men-menlik. 2. Buýsanmak, aldanmak.

Magsar – 1. Kyýamat, ahyret. 2. Gykylyk, gowga, gyk-bak.

Magýup – aýply, şikesli, maýyp.

Magýus –biçäre, göwni çökgün, umydyny ýitiren.

Magzur tutmak – sebäpli hasap etmek, ötünçli hasaplamak.

Mah – aý, planeta; wagt.

Mahjup – utanjaň, utançly, sypaýy.

Mah lyka – aý ýüzli, görkli, owadan, gözel.

Mahuf – howply, hatarly.

Mahw eýlemek – ýok etmek, aradan aýyrmak, ýatyrmak.

Mahweş – Aý ýaly, aýa meñzeş.

Mahy-Kengan – Kenganyň aýy. Ýusup pygamberin lakamy.

Mahzan – hazyna, gazna.

Mahzun – gaýgyly, tukat.

Majera – 1. Waka, hadysa. 2. Gykylyk, galmagal.

Makal – söz, gep, gürrüň.

Makam – orun, dereje, ýer.

Manend – ýaly, meñzeş, misli. Manendi-mahy – Aý ýaly, Aýa meñzeş.

Manzar – peýzaş, görünüş.

Manzum – goşgy, ýazylan, düzülen.

Mar – ýylan.

Maryç – ot, ýalyn, tüssesiz ot, ot şuglasy, ýagty, nur.

Maşryk – gündogar, gündogar tarapy.

Matam-gaza – ýas, ölüm bilen bagly gam-gussa.

Matamsera – ýashana, gamhana.

Matlup – isleg, maksat, arzuw, islenýän zat.

Mawerannahr – Amyderýanyň aňyrsy. Geografik at.

Me (meh-mah) – Aý.

Mebrur –ýakymly, oňat, gowy, haýyrly, öwgüli; kabul edilen.

Medhuş – huşsuz, akylyny ýitiren, duýgudan mahrum bolan.

Meftun – özüne çekiji, täsin, geň galdyryjy; aşyk ediji, söýgi dörediji.

Meh jebin – aý maňlaýly, owadan, gözel.

Mehweş (mahweş) – aý ýaly, owadan, gözel.

Mejruh – ýaraly.

Mekgara – hilegär, mekir.

Melaýyk – birlik sany melek. Perişdeler.

Melgun – näetlenen, şeýtan.

Melih – mylaýym (söýgüli), oňat, ýakymly.

Mergula – saçyň burum-burumy, burum-burum saç.

Mergup – oňat, gowy halanan, gowy görülyän, oňat hilli.

Merhemet – oňat görmek, mähirlilik.

Merkep – ulag, münülyän haýwan.

Mesa – gije, agşam.

Mesafet – aralyk, uzaklyk.

Mesäkin – mesgenler.

Mesih – Isa pygamberiň lakamy.

Mesiha (mesiha nefes) – jan beriji, direldiji. Isa pygamberiň lakamy

Meslup – alnan, goparylan, ýiten.

Mesnet– 1. Direg, arkadaýanç, ýassyk. 2. Tagt.

Mesnug – ýasalan, ýasama.

Mestur – ýapyk, örtügli, gizlin.

Meşrep – 1) meýhana, şerap içilýän ýer; 2) gylyk, häsiýet; 3) hereket; tebigat. Hoş meşrep – oňat häsiýetli.

Meşşata – gelin-gyzlaryň saçyny darap bezeýän aýal, bezeýji.

Meýgun – gyzył reňk, gyzył çakryň reňkine ýakyn gyzylyt reňk, çakyr ýaly.

Meýhara – şeraphor, çakyr içýän.

Meýkede – meý içilýän ýer, çakyr içilýän ýer, arak-şerap saklanylyan ýa-da satylyan ýer.

Meýni – beýni

Mäğwa – 1. Mesgen, mekan, öý, jaý. 2. Penagäh, gaçybatalga. 3. Ýer, mesgen. Jennetil-mäğwa – ýedi jennetiň biriniň ady.

Mähfel – ýygnak, üşmeleş.

Mährap – Metjidiň iç tarapynda mekgä tarap salnan we namaz okalanda ymamnyň durmagy üçin niýetlenen kiçijik hüjre.

Mähw olma – ýok bolma, heläk bolma, tep-tekiz bolma.

Mälik – eýe, ýer eýesi, çäksiz hökümdar.

Mänuş – ünsi alşan, ysnyşan, öwrenişen.

Mäsewa – Ondan başga zatlar, Hudaýdan başga zatlar.

Mäsewalla (mäsewa alla) – Hudaýdan başga zatlar.

Mäýus – göwniçökgün, umytsyz, umydyny ýitiren.

Mehr– Gün. Mehr-meh Gün we Aý.

Mina – çüýşe, bulgur; gm. Iň inçe we gözel nagyş.

Mişkin – gara, müşk ýaly gara we hoşboý. Haly-mişkin – gara hal.

Mizbanlyk – myhman kabul etmeklik, myhmana hezzet-hormat etmeklik.

Möwç – tolkun, gom.

Muddagy – jedel edýän, dawa edýän, nähak ýere bir zady talap edýän adam.

Mugallam – öwrenen, tälim alan.

Mugalyj – tebip, em ediji, lukman.

Mugbeçe – 1. Owadan oglan, meýhananyň görmegeý hyzmatçysy. 2. Otparazyň ogly.

Mugjuz – diňe pygamberleriň edip bilýän, adam güýjünden daşary bolup geçýän täsin hadysalar, geň, täsin, ajaýyp zatlar.

Mugtaber –ähtibarly, ygtybarly, ynamdar.

Mugtat – endik, öwrendikli edähet.

Muhabbet – söýgi, hormat.

Muhal – mümkin däl.

Muheýýa –taýýarlanan, guralan, taýýar edilen, taýýar.

Muhterem – hormatly, sarpaly, sylagly.

Muhyt – okean, umman, deňiz, töwerek.

Mujella – ýylpyldama, ýaldyraýan, lowurdak.

Mukabyl – garşy durýan, deň, barabar.

Mukadder – öňden kesgitlenen, ykbal, täleý, ýazylan.

Mukaddir – takdyr ediji, ýazgyt ýazyjy, Alla, Taňry, Hudaý.

Mukarrar – karar edilen, karara gelnen.

Mukarrar eýlemek – bellemek, karara gelmek, çözmek.

Muktada – 1. Ýolbaşçy, serdar, halypa. 2. Yzyna düşülýän, uýulýan, ymam.

Muktyda – 1. Düşýän peýda, berilmeli paý. 2. Öýkünýän, meňzeýän, uýýan, eýerýän, ymama uýýan.

Munady (münädi) – 1. Jar çekdirme, gygyrtma. 2. Jar, jar çekme. 3. Jarçy, jar çekýän.

Munfagyl – gaýgylanan, tukatlanan, bozulan, utanan.

Mungym – nygmat beriji, ryzk beriji, yrsgal berýän. Alla, Taňry, Hudaý.

Muntazyr bolmak – garaşmak, intizar çekmek.

Murassag – gymmatbaha daşlar bilen bezelen.

Murda – öli, ölen, jansyz.jeset.

Murg – guş, towuk.

Musa –rowaýatlara görä, biziň eýýamymyzadan 157 ýyl öň Ramses ikinjiniň patyşalyk eden döwründe Menfis şäherinde eneden bolýar. Gyzyly deňziň kenarynda çopançylyk edýär, şol ýerde hem özüni pygamber diýip ygylan edýär.

Musaffa – päk, arrassa.

Mushaf – 1. Kitap, jilt. 2. Gurhan.

Mustahsan – makul, makullanmaga mynasyp, ajaýyp, gözel, oňat, ýagşy, gowdy.

Mustapa – saýlantgy, saýlanan. Muhammet pugamberiň lakamy.

Musybet –bagtsyzlyk, başa bela düşme, gaýgy, alada, bela, betbagtlyk.

Muşfyk – mähirli, mähriban.

Muştak – meýilli, islegli, bir zadyň ýesiri, jan çekme, ugrunda ylgama.

Mutgam (mudgam) – 1. Birigen, birleşen, biri-biriniň içine giren. 2. Bir harpyň başga bir harp bilen assimilleşmegi.

Mutlak – şertsiz, çäksiz, asla, hiç, hergiz, ýalňyz, ýeke-täk.

Mutrup – sazanda, aýdymçy.

Mutyg bolmak – boýun etmek, tabyn bolmak.

Muzmar – gizlin, üsti örtülen.

Müflis – garyp, biçäre, pese düşen, hor.

Müjde – buşluk, söýünji.

Mükerrem – hormatly, keramatly, sahawatly.

Mülewwen – reňbe-reň, dürli reňkde.

Münir – ýagty, ýagtylandyryýan, parlak, nurly.

Müselsel – yzly-yzyna halkalaýyn baglanan, zynjyr ýaly edip biri-nirine baglanan.

Müsäwi – tapawutsyz, deň, meňzeş.

Müslim – musulman.

Müstement – mätäç, biçäre, garyp; gaýgyly.

Müşk – gara reňkli, ýakymly ys çykaryjy madda.

Myg – ümür, bulut.

Mygmar – arhitektör.

N

Nafyg – peýdaly, bähbitli, haýyrly.

Nagt – öwgi, taryp; birnäçe dessanlarda, poemalarda Muhammet pygamberi we onuň ýaranlaryny wasp edýän ilkinji giriş bölümi.

Nagus – buthananyň jaňy.

Nagym – bol elin durmuş, nygmatly.

Nagyşbendi weli – şyh Bahaweddiniň lakamy.

Nahan – gizlin, ogryn, ýaşyryn.

Nahl – hurma agajy.

Naka – inen düýe, maýa.

Nakys – kemçilik, ýetmezçilik.

Nameber – hat gatnadýan.

Nar – 1. Ot, ýalyn, alaw. 2. Dowzah, jähennem.

Nary – aňry, beýle, tarap.

Naşbaty – armydyň bir sorty.

Nazm – sygyr, goşgy, poeziýa.

Nazyr – meňzeş, deň, taý, meňzeýän.

Nazzara kylmak – nazar salmak, seretmek.

Nebatat – ösümlükler.

Nebi – pygamber. Nebialla – Hudaýyň pygamberi.

Neda – gykylyk, çakylyk, ses, galmagal, ýüzlenme, çagyrys.

Nedamat – puşman, ökünç, gynanç.

Negah – garaýyş, bakys.

Nehan – gizlin, ogryn, ýaşyryn.

Nehaýat – köp, bol, çensiz.

Nejasat – hapa, poh.

Nemaýan – äşgär, görünýän, görnüp duran, mälim.

Nemek – düz.

Neň I – nämäň, näme işiň.

Neň II – namys, ar.

Nerkes – 1. Sary ýaprakly owadan gül. Bu gülüň gunçalary göze meňzeş bolany üçin, ol edebiýatda köplenç meňzetme ýoly bilen göz manysynda ulanylýar. 2. Gözeliň gözi.

Nerm – ýumşak, mylaýym.

Nesim – ýakymly şemal, ýuwaşja ösýän ýel, daň şemaly.

Nesip – paý, bölek.

Nesrin – gülüň ady, şipownik.

Nesteren – gül ady.

Neý – gamys, saz guraly ýasalýan ösümlük.

Neýsan (nisan) – 1. Grek aýlarynyň ýedinji aýynyň ady. Siriýa kalendarynyň başinji aýy. Bu hasap aprel aýyna gabat gelýär. 2. Irki baharda ýagýan ýagyş, ýaz ýagşy, aprel aýynda ýagýan ýagyş. Aby-neýsan – ýaz ýagşy, Irki baharda, aprel aýynda ýagýan ýagyş.

Nezar – arryk, hor.

Nägehan – birden, birbada.

Nähr – ýap, aryk.

Näpaýdar – hemişelik däl, durnuksyz, pany.

Närse – zat, predmet.

Näseza – erbet, ýakymсыz, ýaramaz, nälaýyk.

Näwek – 1. Ok, peýkam oky. 2. Kirpik.

Näwekfeken – ok atýan.

Näziş – näz kereşme, näz etme.

Nikap efken – ýüzünden perdäni aýran.
Nikhet – ys, ýakymly ys.
Niku – oňat, gowy.
Nikukär – asyly iş ediji, ýagşy gylykly.
Nilgun – nil reňkinde, mawy reňkde, gök reňkli.
Nilufer – gülüň ady, çyrmaşyk gül.
Nisar – pida etme, gurbanetme, seçgi.
Nist – ýok bolma, ýitirm bolma.
Niz – ýene, ýene-de, hem, gaýtadan, ýañadan.
Nuh – dokuz.
Nowa – 1. Ses, owaz 2. Gurp, baýlyk, peýda, haýyr.
Nowazys kylmak – söýmek, eziz görmek, hajyk-hujuk etmek.
Nowg – hil, görnüş, tär.
Nowreste – täze nahal; ýaş ýigit, täze ýetişen.
Nun – arap elipbiýinde bir harp.
Nutk – söz, gep, gürrüň.
Nuzul olmak – inmek, aşak düşmek.
Nübüwwet – pygamberlik.
Nük – uç, uýy. Nüki-müjgän – kirpigiň uýy.
Nygam – nygmatlar.

O

Owkat – wagtlar, pursatlar
Owrak – birlik sany warak. Sahypalar, tagta kagyzlar.
Owsap – wasplar, taryplar.

Ö

Ösrükgine – serhoş, keýpi kök.
Ötri – 1. Üçin, sebäpli. 2. Garşy, ýüzbe-ýüz, gabat.
Ötrük – 1. Ýalan, esassyz, ýalançylyk. 2. Hor, har.
Öwç – ýokary, iň ýokary.
Öwla – artykmaç, tapawutly.
Özden barmak – özüňden gitmek, huşuňy ýitirmek.

P

Pany – wagtlaýyn, ýok bolup gidýän.
Patma – Muhammet pygamberiň gyzy, Alynýň aýaly.
Pelek – gök asman.
Pena – 1. Ýok bolma, ölme, pana gitme. 2. Söýget bolmak, arka daýanç bolma.
Per – ganat, ýelek.
Perawan – köp, kän, artyk.
Perhat – rowaýatlara görä Hysrow Perwiziň döwründe Şirin diýen gyza aşyk bolan daş ussanyň ady.
Periweş – peri ýaly.
Perruh – şat, şadyýan, bagtyýar, bagtly; mübärek.
Perruh bal (perruh pal) – kalby rahat, kalby şat, bagtyýar, mübärek.
Persuda – 1. Könelişen, çagşan, dargan. 2. Ýenjilen, ýowradylan, saýylan, saýgylan. 3. Garran, gartaşan, gojалан.
Pertow – nur, yşyk, şöhle, ýagtylyk, ýalkym.
Perwa – gözegçilik etme, üns, ähmiýet berme, garawullama.
Perwana – kebelek.
Perwaz kylmak – uçmak.

Perwer – terbiýeleýji, alada ediji.

Perzanalyk – alymlyk, danalyk akylylyk, pähimlilik.

Pesahat – 1. Dilewarlyk, gepe çeperlik. 2. Ak ýürekden aýdylan söz. Pesahat babyda tähsingine – dilewarlyk, gep çeperçilik jähetden öwgä mynasyp, haýran galarlyk.

Peýam (peýgam) – habar, sargyt.

Peýember (peýamber) – pygamber.

Peýweste – 1. Bagly, seplen, sapylan, birigen. 2. Hemişe, mydama, üznüksiz.

Piç – 1. Towlama, burma, towlanma, burulma. 2. Örüm, halka, tow.

Piçan-piçan – örüm-örüm, ýaýym-ýaýym, towlam-towlam, burum-burum.

Pida – gurban bolmak.

Pir – 1. Garry, ak saç, ýaşuly adam. 2. Pir, sopularyň baştutany, ruhy ýolbaşçy. Piri – hüdä – dogry ýola gönükdiriji pir, hak ýola salyjy pir.

Pisse dahan – pisse ýaly gelşikli, kiçijik agyz.

Piş-u pesi – öňi-ardy, öňi yzy.

Pişwa – serdar, ýolbaşçy.

Pitne – gozgalaň, topalaň.

Pitwa – karar, oňlamak, tassyklamak.

Pür – doly. Pür hyýal – köp hyýally, kellesi hyýaldan doly. Pür enduh – gaýgy-gamly, köňli gamdan doly, örän gussaly. Pür nem – ýaşly, gözi ýaşdan doly. Pür zor – örän güýçli, daýaw, batyr. Püre-pür – dos-doly, doly.

Pynhan – ogryn, gizlin, ýaşyryn.

Pyrak – aýrallyk, aýra düşmeklik.

Pyrkatzede – aýrallyga uçran, aýra düşen, aýrallyga sezewar bolan.

R

Rafyk – gürründeş, ýoldaş, hemra.

Ragbat – meýil, isleg, höwes.

Rah – ýol, ýoda.

Rahber (rehber) – ýolbaşçy, ýolgörkeziji.

Rahna salmak – deşmek, oýmak, şikes ýetirmek.

Rahşan – ýaldyrawuk, ýalpyldaýan. Mehri-rahşan – nurly Gün.

Rahyp – hristian ruhanysy (monah).

Rakgas – 1. Tans edýän, tansçy. 2. Tans etme, bökme.

Ram bolmak – 1. Boýun egmek, boýun bolmak. 2. Rahatlanmak, parahat bolmak.

Rast – dogry, dürs, sag tarap.

Rast surudy – rast atly mukamyň heňinde aýdylýan aýdym.

Rawy – rowaýat ediji, gürrüňçi.

Reda – don, ruhanylaryň geýýän dony.

Refgat – belentlik, ululyk, beýiklik.

Refgy-hyjap eýlemek – ýüzden perde aýyrmak, utanmazlyk.

Refref (Ref-ref) – 1. Ysrapyl perişdäniň mekany. 2. Muhammet pygamberiň magraj gijesi münüp asmana göterilen iki atynyň biri. Onuň beýleki atynyň ady Byrakdyr (Burak). 3. Magraj gijesi Muhammet pygamberi göterip, Allatagalanyň degähine alyp baran tagt.

Reftar – gylyk-häsiýet.

Reha – azat, boşadylan, boşama, gutulma azat bolma, halas bolma.

Rehnema (rahnema) – ýol görkeziji, ýolbaşçy.

Remide – ürken, ürküp gaçan.

Remz – syr, tilsim.

Renji-yza – jebir-jepa.

Restahyz – direlme, oýanma; kyýamatda ölüleriň direlmegi.

Resul – wekil, ilç. Muhammet pygamberiň lakamy.

Reşk – görüpçilik, bahylçylyk.

Rewak (rowak) – 1. Töweregi açyk eýwan. 2. Gök, asman.

Reýhan – 1. Gül ady (bazilik). 2. Ysly otlaryň umumy ady.

Reýp (reýb) – şek , şübhe, güman.

Rija – umyt, tama, dileg, umdygär bolma, umytda bolma. Howp-u rija – gorky we umyt.

Rint – 1. Göre-bile şerigaty inkär edýän, bozgak, bozuk, erbet. 2. Arak-şerap içýän. 3. Perwaýsyz, biderek, bozuk aýşy-eşretiden gaýtmaýan adam, biperwaý. 4. Hilegär, mekir.

Risala (rysala) – kitapça, traktat, düzme.

Risalat – wezipe, pygamber wezipesi.

Riş etmek – ýaralamak, ýara etmek.

Rişte – sapak, gyl.

Riýa – iki ýüzlülük.

Riýahyn – reýhanlar, reýhan gülleri.

Rowa görmek – laýyk görmek, mynasyp görmek.

Rowan – 1. Akma, akdyrma. 2. Jan, ruh. 3. Ugrama, ýola düşme.

Rowzan – deşik, dilik, yş, jaýryk.

Rozy – ryzk, rysgal, iýmit, nan.

Rozy-ezel – hiç zat ýaradylmazyndan öňki döwür, hiç zat ýok, diňe Allanyň bar wagtyndaky döwür.

Rozygär (ruzygär) – 1. Ýaşayyş, durmuş. 2. Zaman, döwür. 3. Şemal, ýel.

Rozy-jeza – Kyýamat günü, ýagşylyga ýagşylyk, ýamanlyga ýamanlyk jezasy beriljek gün.

Röwşen – ýagty, nurly. Röwşen dil – göwni açyk, ýüregi päk.

Rubap – kakylp çalynýan kırıklı saz guraly, rubab.

Ruhsar – ýüz-keşp, ýañak.

Ruhul-emin – ynamdar ruh, päk ruh, mukaddes ruh, Jebraýyl perişdäniň lakamy.

Rukga – hat, salam haty.

Rumuz – remz sözünüň birlik sany. Syrlar, tilsimler.

Rusyýa (roýsyýa) – ýüzügara, biabraý, ryswa.

Ruýet – görmeklik, görüşme, didarlaşma.

Rükñ – sütün, daýanç. Rükni-Yrak – Kábäniň Yrak tarapyndaky burçy (Kábäniň her bir burçunyň öz ady bar).

Ryswa – masgara, biabraý bolmak. Ryswaýy-jahan – äleme masgara bolmak, peçan bolmak.

Ryzk – iýmit, azyk, rysgal.

Ryzwan – 1. Jennet sakçysynyň ady. 2. Jennet (behişt).

S

Sabah – ertir, säher, ir.

Saby (sebi) – ýaş çaga, ýetginjek, bala.

Sabyt olmak – 1. Berk bolmak, pugta durmak, durnukly bolmak. 2. Subut bolmak, subut edilmek.

Sadap – deňziň düýbünden alynýan balyk gulak.

Sadka (sadaka) – haýyr, berim, gurban, bagyşlama.

Sadyk – dogry sözlü, tüýs wepadar, dogruçyl, päk, hakyky.

Safy – 1. Päk, päkize, arassa, saýlanan, saýlantgy. 2. Arassa, garyndysyz, goşundysyz. 3. Çyn dost, hakyky dost, saýlantgy dost. 4. Adam atanyň lakamy. 5. Hezreti Alynyň lakamy.

Sagadat – şatlyk, bagtlylyk.

Sagar – käse, pyýala (içgi üçin).

Saha – sahawatlylyk, jomartlyk, keremlililik, sahylyk.

Sahaba – Muhammet pygamberiň egindeşleri, ýaranlary, pygamber gören adamlar.

Saht – gaty, berk, durnukly.

Sahyp – 1. Eýe, hojaýyn, özünde jemleýän. 2. Patyşa, hökümdar. Sahypjemal – 1. Görk eýesi, görkli, owadan, görmegeý. 2. Alla, Taňry, Hudaý. Sahyp letapet – näzik mylaýym, nepis.

Sahypkyran – 1. Bagtly, ykbally. 2. Sähetli gün doglan; ýyldyzy duşan; täleýi çüwen; seýýaralaryň şowly hatara düzülen wagty doglan, Zöhre bilen Müşteri seýýarasynyň biri-birine has ýakyn gabatlaşan wagty dünýä inen çaga. 3. Gündogar ýurtlarynda rowaç şalaryň lakamlary. 4. Teýmirleňiň lakamy.

Saky – şerap paýlaýan.

Salar – ýolbaşçy, öňbaşçy, serdar.

Salyh – 1. Dogruçyl, hakykatçy, sapýürek. 2. Pygamberleriň biri, rowaýatlara görä, onuň dogma-dileg etmegi bilen daşdan köşekli düýe çykanmyşyn.

Sanyg – döredýän, ýaradyjy, öndürýän, Alla, Taňry, Hudaý.

Sary – tarap, ugur.

Saryban (sarban) – düýe çopany, düýekeş, kerwenbaşy.

Sasany – Gadymy eýran nesilşalyklarynyň biri.

Sasy – porsy, ysly.

Sawt – gamçy, tasma, dürre

Saýha (seýha) – owaz, ses, gykylyk, galmagal.

Saýyl – geday, dilegçi, derwüş.

Saýyr – seýir edýän, aýlanýan, görýän, gezim edýän. Saýyry-dokguz pelek – dokuz gat pelege aýlanan, dokuz gat pelegi gören. Muhammet pygamberiň sypaty.

Seba – aýry, başga, jyda.

Sebi – çaga, bala.

Sebz – ýaşyl, gök ot, ösümlik.

Sebnem – daň çygy, gyraw.

Seda – ses, owaz.

Sejjad (sejjada) – 1. Köp sejde ediji, dynuwsyz sejde ediji. 2. Aly ibn Hüseyň ibn Aly, şaýylaryň 4-nji ymamy Zeýnelabydynyň lakamy. 3. Abu Muhammet Aly ibn Abdylly ibn Apbas ibn Abdylmuttalybyň lakamy. Ol belli tabygynlardan bolup, oňa bu lakam onuň örän köp tagat-ybadat edip, namaz okandygy üçin berlipdir. (40-117 h.k.ýyllary).

Selef – öten, geçen, köne, öňki.

Selman – Selman Parsy belli sahabalaryň biri.

Selp kylmak – 1. Almak, elinden almak. 2. Boşat-mak, inkär etmek. 3. Aýyrmak, ýok etmek, aradan aýyrmak.

Sema – asman, pelek, gök.

Semek – balyk. Ze sema tä semek – Asmandan tä Ýeri göterýän balyga çenli. Rowaýatlara görä, ähli ýer bir uly balygyň üstünde duranmyş. Gündogar edebiýatynda bu aňlatma örän meşhur bolup, ol tutuş dünýäni, älem-jahany, ýeri-asmany aňladýar.

Semen – 1. Gül ady. 2. Semizlik, dolulyk. 3. Ýagtylyk, röwşenlik.

Semender – hyýaly bir haýwanyň ady. Göýä ol hemişe otda ýaşaýarmyş. Otdan çykanda ölýärmiş. Göýä, olaryň derisinden telpek we başatgyç tikiňipmişler. Kirlän mahaly bolsa, olar oda taşlananda göýä, kiri ýanyp, arassa bolýanmyşyn. Käbir maglumata görä, semender hyýaly guş hasap edilýär. Ýunança bu at salamandra görnüşinde bolup, oda wekillik edýän perişde manysyny aňladypdyr.

Semensa – semen gülüne meňzeş, semen güli ýaly.

Sement – at, dor at, sargylt at, ýüwrek at, gyr at.

Semer – 1. Miwe, hasyl, iýmiş. 2. Netije.

Sena – dogma, alkyş, öwgi, taryp. Sena lil Halyk – Öwgi Alla üçin, Allatagala öwgi, taryp bolsun.

Seňgdil – daşýürek.

Ser – baş, kelle. Ser tä begadam – başdan aýaga çenli, başdan-aýak, tutuş.

Sera – öý, jaý, köşk, saraý. Du sera – iki jahan, ol dünýä we bu dünýä.

Seraperde – öý, çadyr, külbe, kepbe.

Sera-ser – başdan-aýak, boýdan-başa.

Serferaz (serefraz) – beýik mertebeli, başy belent, beýik, uly, hormatly, başgalardan tapawutly.

Sereşk – gözyaş.

Sergeşte – 1. Sergezdan, ykmanda, ýurt gezyň, syýahatçy, azaşan, başy aýlanan, başy çaşan.
2. Haýran galan, aňk bolan, aňkow.

Serir – tagt.

Sernegun – başaşak gaýdan, agdarylan, dünderilen, ýykylan, başaşak.

Serpuş – gapak, örti, bir zadyň ýapysy.

Serraç – 1. Eýerçi, eýer ussasy. 2. Eýer satýan.
3. Ýalançy, kezzap, aldawçy.

Serreşte – 1. Maksat, matlap. 2. Işiň çözgüdi, çäresi, maksada ýetmegiň çäresi. 3. Esas, özen. 4. Uýan, jylaw.

Serwer – ýolbaşçy, önbaşçy.

Serwi – dik ösýän owadan agaç.

Serwi-rowan – gözəl görnüşli, owadan.

Serwi-sehi – owadan, dik serwi agajy. Gm. uzyn boýly gyz-gelin.

Set – ýüz (100)

Setdar – aýyplary örtüji, kemçilikleri ýapyjy. Alla, Taňry, Hudaý.

Sewad – garaňkylyk, garalyk, gara.

Seýr – seýil etme, gezme, hereket etme, ýöriş etme.

Seýýar – seýr ediji, gezyň, gezende, aýlanýan.

Seýýara – bir ýerde durmaýan ýyldyz, planeta.

Seza – 1. Jeza, çäre, muzd. 2. Ses, seda.

Sahba – 1. Gyzy. 2. Şerap, çakyr, gyzy çakyr. Jamy-sahba – şerap bulgury, pyýala, bulgur, käse.

Sälik – mürit, sopusylyk taglymatyny kabul eden.

Sim gabgab – ak alkym, kümüş ýaly ak alkym.

Sima – ýüz, görk, keşb, sypat.

Simin – kümüş ýaly, ak.

Sinjet – igde.

Sipas – Hudaýa şükür, minnetdarlyk.

Sipehr – 1) gök, asman; 2) dünýä.

Siret – häsiýet, gylyk, hüý=häsiýet.

Sitam – kümüşdir zer bilen bezelen uýan, jylaw, bezelen at şaý-sepleri, bezelen at esbaplary.

Sitan – alýan, algyç, alyjy. Jan sitan – 1. Jan alýan, jan algyç. 2. Zalym, zulum edýän. 3. Ezraýyl.

Sokr – serhoşluk, meslik.

Sowlat – 1. Okgunlylyk, zor salmaklyk. 2. Gazap, gahar, güýç, ýowuzlyk.

Sumga – 1. Hram, hristianlaryň ybadathanasy. 2. Sopularyň ybada meşgul bolýan ýeri, hanaka. 3. Metjit, ybadathana.

Su – tarap

Subbuh – mukaddes, päk, Alla, Taňry, Hudaý.

Subh-uşam – gije-gündiz, ertir-agşam.

Sufal – 1. Kūýze, taňsyk. 2. Syrça, syrçaly kūýze, käse. 3. Ýalak, it ýalak.

Sugubet – kynçylyk.

Suht – bişirlen, ýandyrylan.

Suluk – ýol, ýoda, ýörelge.

Sung – 1. Ýaratma, döretme. 2. Iş, amal.

Sunmak – uzatmak, bermek, hödürlemek.

Surahy – 1. Suw we çakyr guýulýan uzyn bokurdakly tüň; grafın. 2. Garyndysyz çakyr.

Suratger – suratçy, fotograf, hudožnik.

Surgat – tizlik, çaltlyk.

Suwara – ulagly, atly.

Suý – tarap.

Suz – ýakyjy, ýandyryjy. Suzy-pyrak – aýrallyk derdi, aýrallyk ody.

Sujut kylmak – sejde etmek, maňlaýyňy ýere goýmak, tagzym etmek.

Süleýman (Solomon) – Dawudyň ogly, ýehudy pygamberleriniň biri. Rowaýatlara görä, ol tebigatdaky hemme zatlaryň – ynsanyň, haýwanlaryň we mör-möjekleriň, ähli janly-jandaryň patyşasy bolup, olaryň diline hem düşünenmiş. Ýele-suwa hökümi ýöräpdir. Şeýle hem ol sebet örmek işi bilen-de meşgullanypdyr diýilýär. Ol b. e. öňki 1001-nji (käbir maglumatda 1016-njy) ýylda tagta çykýar we b.e. öň 962-nji (976-njy) ýylda aradan çykypdyr.

Sürük-sürük – 1. Süri-süri, köp. 2. Süreý-süreý, sürekläp, südredip.

Sütemger – zalym, sütem ediji.

Sybkat – ozmaklyk, ýaryşda ozmaklyk.

Sybtaýn – iki agtyk, ymam Hüseyin bilen ymam Hasanyň lakamlary. Sybtaýny-nebi – pygamberiň iki agtygy.

Syhr – jady, jadygöý.

Sypah – goşun, leşger, goşun topary, köp goşun.

Sypahsalar – serdar, serkerde, goşun başlygy.

Syraç – çyra, yşyk.

Syrat – köpri, jähennemiň üstünden geçýän gyldan inçe, gylyçdan ýiti köpri.

Ş

Şabaz – 1. Batyr, edermen. 2. Algyr, bürgüt.

Şahadat – 1. Görkezme, gören zadyňy bildirme, güwä geçme. 2. Şehit bolma.

Şahap – 1. Şöhle, ýalyn. 2. Süýnýän ýyldyz.

Şahy-hatam – soňky şa, ahyrky şa. Muhammet pygamberiň sypaty, iň soňky pygamber.

Şahyn – ak laçyn, aw awlamak üçin terbiýelenýän bir hili guş.

Şam – 1. Gije, agşam. 2. Gije iýilýän nahar, agşamlyk nahar.

Şan I – 1. Häsiýet, gylyk, boluş, hüý, gadyr, hil. 2. Şan-şöhrat, dereje, mertebe. 3. Degişlilik. 4. Hormatlama, sylama. 5. Zat, iş, kär, hünär, bir işe serenjam berme. 6. Häkimiýet, güýç, kuwwat.

Şan II – nyşana, maýaç, nyşana alynýan bellik.

Şapak – Gün dogup ýa-da ýaşyp barýarka gökde emele gelýän gyzgylt-al reňk.

Şaýysta – laýyk, mynasyp.

Şebgun – gije ýaly, garaňky, gap-gara.

Şebröw – gije ýol urýan, ogry, galtaman.

Şeb-roz – gije-gündiz, ertir-agşam.

Şebbaz – 1. Laçyn, algyr. 1. Gm. Batyr, edermen.

Şehit – 1. Din we watan ugrunda göreşip ölen. 2. Suwsuz ölen, horlanyp ölen. 3. Mazar, şehitlik, öwlüýä.

Şekerha – süýji sözli, süýji labyzly, agzyndan bal damýan, agzyndan-sözünden şeker pürkülýän.

Şekerşiken – şeker döwýän; şekerden-de süýji.

Şemg – şem, çyra.

Şems – Gün, Kuýaş, Güneş. Şemsi-älem tap – äleme nur saçýan Gün, älemi ýagtyldýan Güneş.

Şemweş – şem ýaly, şeme meňzeş.

Şepagat – goldaw, ýardam, duýgudaşlyk.

Şeraby-feýz – bereket (yşk bereketiniň) şeraby.

Şerapat – abraý, hormat.

Şerar – ot, uçgun, ýalyn.

Şerer – uçgun, alaw.

Şeýatyn – şeýtanlar.

Şeýda – aşyk, yşga düşen, däli.

Şis (Şiş) – Keyümers zamanynda ýaşan şahs; çeşmeler ony gadymy pygamberleriň biri, şeýle-de Adam ata bilen How enäniň üçünji ogly hasaplaýarlar.

Şähla – mawy owadan göz, nâz bilen bakýan owadan göz.

Şähriýar – patyşa, hökümdar.

Şibli – Abu Bekr Şibli örän meşhur sopulardan biri. Atasy Mawerannahryň Şibliýe diýen obasyndan bolany üçin, şu at bilen şöhratlanypdyr. Ol 247-nji hijri (861-862) ýylynda Samarrada doglup, 334-nji (945-946) ýylda hem Bagdatda aradan çykýar. Şibli Bagdat şäherinde önüp-ösüp, ylym-bilim alýar. Ol belli sopy Jüneýt Bagdadynyň şägirdi we

müridi, Mansur Hallaç bilen-de sapakdaş bolupdyr. Kābir çeşmelere görä, ol dosty we sapakdaşy öldürilenden soň däliräp, dālihana düşýär we şol ýerde aradan çykýar. Ol takwalykda we sopusylykda örän meşhur bolupdyr, arap dilinde birnäçe goşgy hem düzüpdir. Onuň takwasylygy barada köp rowaýatlar döräpdir.

Şikeste hatyr – göwni galan, azar çeken, gaýgyly.

Şikwe – şikāyat, arz.

Şiraza – 1. Kitap sahypalaryny biri-birine birikdirýän tasma, sahap. 2. Tertip, düzgün.

Şiringuý – şirin sözli, süýji sözli.

Şirinlyka – güler ýüzli, mylaýym.

Şis (Şiş) – Keýümers zamanynda ýaşan şahs; çeşmeler ony gadymy pygamberleriň biri, şeýle-de Adam ata bilen How enāniň üçünji ogly hasaplaýarlar.

Şitap eýlemek – howlukmak.

Şitdet – ýowuzlyk, gazaplylyk, täsirlilik, güýçlilik, artyklyk.

Şiwen – agy gatyşykly ses, dady-perýat, agy.

Şowk – hyjuw, keýp, hyjuwly söýgi, güýçli söýgi.

Şöwket – dabara, mertebe, haşamatlylyk.

Şugbada – jady, aldaw, göz baglama.

Şuhy-şeň – şadyýan, nāz–gamzaly, keýpi kök.

Şujagatly – batyr, gaýduwsyz, edermen, gaýratly.

Şur – dowul, gykylyk.

Şuraba – 1. Şor suw, duzly suw, aýy suw. 2. Gm. Göz ýaş.

Şure zemin – şor ýer.

Şuruş – gozgalaň, topalaň, gowga.

Şuruş efza – gowga artdyryýan, joşgun köpeldýän.

Şuryda – howsalaly, tolgunýan, gaharly.

Şyh Kebir – Nejmeddin Ahmet ibn Omar XII asyryň ahyrynda we XIII asyryň başlarynda ýaşap geçen uly pirleriň biri. Onuň köp sopolary bolupdyr, sopusylyga degişli köp kitaplary ýazypdyr.

T

Taahhyr – gijä galma, eglenme, saklanma; pese gaçma.

Tabyş – nur saçma, ýagty salma, şöhlelenme.

Tagajjup – geň galma, täsin galma, haýran galma, ajap.

Tagat – 1. Tabyn bolma, boýun egme, mugyra gelme, gulak salma. 2. Namaz okap hem-de dürli dini kada-kanunlary ýerine ýetirip, Hudaýa gulluk etme.

Tagn (tagna) – teýene, kinaýa, gyjyt, masgaralamak, kemsitmek, ýañsylamak.

Tagýyn eýlemek – bellemek, häzirlemek, taýynlamak, kesgitlemek.

Tagýyn – häzirleme, taýynlama, belleme, kesgitleme.

Tagzyp – horluk, sütem etme, azap berme, ejir berme, gynama.

Tagzyr – 1. Ýazgarma, käýinme, köteklem, edep berme, temmi berme. 2. Ötünç dileme, ötünç sorama.

Tagzyýet – ýas, matam.

Tahammul – çydama, kynçylyga döz gelme, takat, sabyr etme, garaşma, takat etme.

Tahammul kylmak – 1. Çuň oýlanmak, pikirlenmek. 2. Garaşmak sabyr etmek, çydamak, takat etmek.

Tahaýýul – 1. Hyýal etme, fantaziýa. 2. Geçmiş täsirler esasynda täze obrazlar döretme.

Tahaýýur – haýran, haýran galma, aňkaryp galma, geň galma.

Takryr – beýan etme, aýtma.

Taksym – bölme, üleşdirme, paýlama, tereke, bölünen, paýlanan.

Taksyr – kemçilik, ýetmezçilik, kemlik, ýlňyşma.

Taky – erbet işlerden saklanan saklanan, dine hormat goýýan, takwa.

Talgat – daş görnüş, görk, ýüz, keşp, gözellig, owadanlyk.

Talyg – täleý, bagt.

Talyp – talab ediji.

Tap – 1. Gyzgyn, yssylyk, ýalyn. 2. Nur, ýagtylyk, yşyk. 3. Takat, güýç, kuwwat.

Tarab – şatlyk, aýşy-eşret, şagalaň.

Taraç – talaň, çapawul, oljalama.

Tarahhym kylmak – rehim etmek, ýürek awamak.

Tarakky – üstünlik, şowlylyk, ösüş.

Targyp – höweslendirme, meýillendirme, ündeme.

Tarik – garaňky, ýagty däl.

Tebah – harap bolma, erbet, ýaramaz, zaýa bolma.

Tebessüm – ýylgyrys, ýylgyrma.

Tekäwür – ýyndam at, ýüwrük at.

Tekellüm – sözleme, gepleme, söz.

Tekrar – gaýtalama, nygtama.

Tenha – ýeke-täk, ýalňyz.

Tennaz – nâz edýän, nâzirgeýän.

Ter – gök, suwly, ter, täze. Dideleri ter – gözleri ýaşly.

Terawat – täze, ter.

Tezwir – hile, pirim, mekirlik, aldaw.

Tä ebet – hemişe, mydama.

Tä key – haçana çenli.

Täämmul – pikirilenme, oýlanma.

Tähdit – gorkuzma, howp salma.

Tärim (tarym) – 1. Asman, gök, pelek. 2. Gözenek, kapasa. Tärimi-agzam – beýik asman.

Täwil – ýorum, düşündirme, açyklama.

Tir – ok, peýkam. Tiri-baran eýlemek – oka tutmak, oka tutup, atyp öldürmek. Tiri-bela – bela oky, bela peýkamy.

Tiri-kaza – ölüm oky, kaza oky, takdyr oky.

Towan – başarnyk, başarma.

Towana – güýçli, gudratly, kuwwatly, başaryan, bar zady başaryan.

Towpyk – kömek, ýardam, üstünlik.

Towsan – ele öwrenişmedik wagşy, diýen etmeýän at.

Tuby – 1. Behiştäki bir agajyň ady bolup, rowaýatlara görä, jennetdäkileriň her biriniň öýüne onuň bir şahasy uzynyp barýarmyş we onuň her dürli elwan-elwan hem-de hoşboý ysly miweleri barmyş. 2. Bagt, sagadat, gowulyk, bagtyýarlyk, şatlyk, şadyýanlyk, hoşluk. 3. Behişt, jennet. 4. Gelşikli, uzyn boýly, gözel, owadan.

Tumturak – dabara

Turra – alyn saç, buýra saç, zülp, Turraýy-terrär – göwünleri awlaýan gözeliň alyn saçy.

Tümen – 1. On riala barabar Eýranyň pul birligi. 2. On mün, on mün adamly goşun. 3. Etrap, welaýat.

Tün – gije, garaňkylyk.

Türpe – gowy, gelşikli, söýgüli, geň, täsin, täze.

Tyfl – çaga.

Tyg – gylyç

Tynet – barlyk, tebigat, ýaradylyş, tebigy häsiýet.

U

Uftada – biçäre, ýykylan, sürşen; pespäl.

Ukba – ahyret, kyýamat, maşar, ol dünýä.

Ukubet – jeza, azap, jebir, sütem.

Uluk – köne, dargan, ýyrtylan.

Umdet – goldaw, kömek, daýanç.

Unwan – 1. Sebäp. 2. Teklip.

Uruç – ýokary galma, beýgelme, asmana göterilme.

Usanmak – gaýgylanmak, gam-gussa batmak.

Usýan – 1. Topalaň, gozgalaň, pitne. 2. Günä, ýazyk.

Uşşak – aşyklar.

Ü

Ülpet – ýoldaş, ýaran, dost.

Ümem – ymmatlar, milletler, halklar.

W

Wabeste – bagly, degişli.

Wa daryg-a – haýp, wah-arman.

Wady – çöl, beýewan; dere.

Wahdanyýet – birlik, ýekelik, taýsyzlyk, ýalňyzlyk.

Wahdat – birlik, ýekelik, ýalňyzlyk.

Wahhap – sahy, sahawatly, keremli. Alla, Taňry, Hudaý.

Wahhaç – aýdyň, röwşen, ýagty, ýalpyldawuk.

Wajyp – 1. Ýerine ýetirmegi hökmany zat, zerur iş. 2. Dini düşüňjä görä doly anyk däl deliller arkaly ýerine ýetirilmesi hökmany bolan iş, gurbanlyk kesmek, witr namazy ýaly.

Wakyf bolmak – habarly bolmak, habardar bolmak.

Wakyg bolmak – 1. Ýüze çykmak, peýda bolmak. 2. Ýerleşmek.

Wale – haýran galma, aşyk bolma.

Wapyr – köp, kân, bol, zyýat, artyk.

Waslat – birikmeklik, gowuşmak.

Widag – hoşlaşmak, aýrylyşmaklyk.

Wejh – 1. Sebäp. 2. Ýüz.

Weliken – emma.

Weýsil-karan – maglumatlara görä, VII asyrdan Muhammet pygamberiň döwründe ýaşan arap sopolarynyň biri. Ady Uweýs bolan. Ol örän takwa we namazhon adam bolup, 657-658-nji ýyllarda aradan çykypdyr. Gündogar edebiýatynda «Soltan Weýis», «Uweýsil Karan», «Weýsil Karan» görnüşlerde duş gelýär. Ol ömrüni düýe bakyp geçiripdir. Şonuň üçin halk arasynda «Düýäň piri-Weýis baba» diýen ynanç döräpdir.

Wuhuş – wagşy.

Wujud – ýaşayyş, durmuş, barlyk; şahsyýet, göwre.

Y

Ybadat – doga okamak, çokunmak, ynanmak.

Ybrat – 1. Görelde, öwüt-nesihat, sapak alma.
2. Geň galma.

Ygada – aýtmak, gürrüň bermek.

Ygjaz– geň, täsin, ajaýyp, keramat.

Ygtymat etmek – ynanmak, ynam bildirmek.

Yhraç – çykarma, kowma, daşary çykarma.

Yhsan – ýagşylyk, hemaýat, goldaw, haýyr.

Yhtyraz – saklama, çekinme.

Ykap – jeza, ejir, jebir, azap berme, gynama.

Ymarat kylmak – abadançylyk etmek, jaý saldyrmak.

Yna – ýadawlyk, agyr zähmet.

Ynan – jylaw, atyň uýany, uýan.

Yşanmak – ynanmak.

Ytap – azar bermeklik, käýinmeklik, käýinç.

Yza – azar, ezýet.

Yzar – ýüz, ýañak.

Yzhar – beýan, beýan ediş, aýan etme, mälim etme.

Yztyrap eýlemek – 1. Howsala düşmek, aljyramak, tolgunmak. 2. Azap çekmek, horlanmak.

Yzzat – sylag, hormat, gadyr.

Ý

Ýanmak – 1. Öwrülme, dolanmak, yzyňa öwrülme, gaýtmak. 2. Dänmek, päliňden gaýtmak.

Ýaňlyg – ýaly, dek.

Ýaňy – täze.

Ýaruldy – «ýarug oldy», ýagty boldy sözüniň gysgalan görnüşi.

Ýaryg – ýagty, yşyk düşýän.

Ýasemen – gül ady, jasmin.

Ýawa diýmek – biderek sözlemek, ýañramak.

Ýawuk – ýakyn, golaý.

Ýazy – sähra, çöl, meýdan.

Ýegana – ýeke-täk, bir özi.

Ýegsan – birmeňzeş, deň, ýer bilen ýegsan, ýer bilen deň.

Ýezdan – Alla, Taňry, Hudaý.

Ýowmul-kyýam –kyýamat günü, ahyrzaman.

Ýowmy-maza – öten gün, geçen günü.

Ýuhýyl-yzam – Gurhany-Kerimiň 36-njy („Ýasin”) süresiniň 78-nji aýatynda gelýän jümle: (kim çüýräp giden) süňkleri direldip biler?

Ýunus – pygamberleriň biri, dini rowaýatlara görä ol balygyň garnynda gizlenenmiş.

Ýusup – Ýakup pygamberiň ikinji aýaly lawan gyzy Rahyldan bolan ýedinji ogly. Ol gözelligiň simwoly hökmünde bellidir. Rowaýata görä dünýädäki gözelligiň dokuz essesini Ýusup özünde jemleýärmiş. Ol özüniň ajaýyp keşbi, syratlylygy, geçirimliligi bilen bütin dünýäde şöhratlanypdyr. Züleýhanyň Ýusuba aşyk bolşy we köp horlukdan soň oňa gowuşandygy hakynda gyzykly rowaýat bolup, bu rowaýat hakynda 100-den hem köpräk şahyr eser ýazýar. Nurmuhammet Andalybyň «Ýusup-Züleýha» eseri hem şol ýordum esasynda ýazylan eserdir.

Z

Zahm – ýara, baş, agyry. Zahmy-dil – ýürek ýarasy. Zahmy-tir – peýkam ýarasy.

Zahyr – 1. Daşky görünüş. 2. Mälim, aýan, äşgär, belli, beýan. Zahyra getirmek – 1. Mälim etmek, äşgär etmek. 2. Dogurmak, dünýä indirmek.

Zakan – eňek.

Zaýyg – zaýa, ryýa.

Zaýyg etmek – zaýalamak, haraplamak.

Ze – pars dilinde „ez” sözüniň gysgalan formasy bolup, türkmen dilinde çykyş düşümiň (-dan, -den) manysyna gabat gelýär.

Zeberjet – gymmat baha daş.

Zebih olmak – kesilmek, gurban bolmak.

Zebun – biçäre, pakyr, ejiz, haly harap.

Zede – 1. Iren, bizar bolan. 2. Uran, urlan.

Zehi – 1. Gözel, aýdyň, nähili oňat!, nähili gözel. 2. Berebella.

Zekerýa – rowaýatlara görä, pygamberleriň biri. Ol biziň eýýamymyzdan alty asyr öň ýaşapdyr, şeýtanyň aldamagy zerarly duşmanyndan gaçyp, bir agajyň köwegine girip ýatyrka, byçgy bilen kesip öldüripdirler.

Zalemnä rapbena – zulum etdik, eý Hudaýym. Gurhanyň 7-nji («Agraf») süresiniň 23-nji apatyndan bir jümle.

Zelil – ejiz, hor, pakyr, pes.

Zenehdan – eňek, alkym.

Zer – gymmatbaha daş.

Zerapat – näziklik, nepislik.

Zähra – Muhammet pygamberiň gyzy Patmanyň lakamy.

Zähr alut – zäherli, zäher garylan, zäherlenen, zäher çalnan. Tygy-zähr alut – zäher çalnan gylyç.

Zähre – öt, ýürek.

Zikri-sena – 1. Ýatlama, ýat etme. 2. Hudaýyň adyny gaýtalama.

Zirek – 1. Akylly, üşükli. 2. Sebäbli, ondan ötri.

Zor – güýçli, daýaw.

Zöhre – ýyldyz (Wenera).

Zulmat – tümlük, garaňkylyk. Zulmaty-hijr – hijran (aýrallyk) garaňkylygy.

Züljelal – hormatly, beýik, mertebeli beýiklik eýesi. Alla, Taňry, Hudaý.

Zümeerret – gymmatbaha, ýaşyl reňkli daş.

Zümre – topar.

Zünnar – guşak. Araplaryň Eýrany basyp almazyndan öňki döwürde Eýranyň döwlet dini bolan zaroostrizm (zerduşt, otparaz) dininiň ruhanylaryň guşanan guşagyny hem şeýle atlandyrýarlar. Musulmanlar hristian monahlarynyň guşagyny hem şeýle atlandyrýarlar. Nusgawy edebiýatda zünnar, esasan, hristianlygyň simwoly hökmünde ulanylypdyr.

Zyba – owadan, görmegeý, görkli.

Zynhar – ätiýaçly bol, ägä bol, habardar bol!